

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské výchovy

**ROZVOJ SOCIÁLNÍCH A PERSONÁLNÍCH
KOMPETENCÍ V RÁMCI ŠKOLNÍ
DRUŽINY**

Bakalářská práce

Autor: Petra Ghanem

Vedoucí práce: Mgr. Marcela Fojtíková Roubalová, PhD.

Olomouc 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala zcela samostatně za pomoci níže uvedené odborné literatury a internetových pramenů. Žádný ze zdrojů jsem nezamlčela.

V Olomouci dne

.....

Poděkování

Děkuji Mgr. Marcele Roubalové Fojtíkové, PhD. za cenné rady, připomínky a odborný dohled, který mi věnovala při psaní a zpracování mé bakalářské práce. Ráda bych vyslovila poděkování Mgr. Zdeňku Černoškovi a Bc. Lucii Krumníkové za odborné rady, které mi poskytli při zpracování SWOT analýzy. Poděkování patří také mé rodině za pomoc a podporu při studiu.

OBSAH

Úvod.....	7
1 Volný čas.....	9
1.1 Vymezení volného času	9
1.2 Volný čas dětí a dospělých.....	10
1.3 Dějiště volnočasových aktivit	12
2 Školní družina	14
2.1 Podstata a cíle školní družiny.....	14
2.1.1 Klíčové kompetence ve školní družině	16
2.2 Funkce školní družiny	18
2.2.1 Druhy činností ve školní družině	20
3 Podmínky činnosti školní družiny.....	22
3.1 Prostředí a materiální vybavení.....	22
3.2 Dítě mladšího školního věku.....	24
3.3 Vychovatel	26
3.4 Dokumentace.....	29
4 SWOT analýza	33
4.1 Základní škola Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace.....	34
4.2 Školní družina	35
4.3 SWOT analýza školní družiny	36
4.3.1 Silné stránky.....	36

4.3.2 Slabé stránky	40
4.3.3 Příležitosti	43
4.3.4 Hrozby	46
4.4 Závěr SWOT analýzy	48
5 Rozvoj sociálních a personálních kompetencí	49
5.1 Říjen	49
5.1.1 Kdo chybí	49
5.1.2 Milé poznámky	50
5.2 Listopad	51
5.2.1 Příběh na pokračování	51
5.2.2 Fotoobraz třídy	52
5.3 Prosinec	53
5.3.1 Chůze v triu	53
5.3.2 Pexesový maraton	54
5.4 Leden	55
5.4.1 Bonbon v lahvi	55
5.4.2 Co máme společného	56
5.5 Únor	57
5.5.1 Srdce naší třídy	57
5.5.2 Přetlačovaná	58
5.6 Březen	59

5.6.1 Mrkaná	59
5.6.2 Tvoříme sochu.....	60
5.7 Duben	61
5.7.1 Mám tě rád	61
5.7.2 Noční vlak	62
5.8 Květen	64
5.8.1 Výroba pizzy	64
5.8.2 Puzzle	64
Závěr	66
Použitá literatura	67

Úvod

Text této bakalářské práce se do hloubky zabývá činností školní družiny. V teoretické části, strukturované do tří kapitol, se zabýváme volným časem, především pak jeho vymezením, rozdílem v jeho trávení u dětí a dospělých a dějištěm volnočasových aktivit. Druhá kapitola se výhradně zaměřuje na školní družinu, její podstatu, cíle, klíčové kompetence, funkce a činnosti. Poslední kapitola teoretické části je věnována podmínkám činnosti školní družiny, do nichž zařazujeme prostředí a jeho materiální vybavení, v němž výchovně vzdělávací proces probíhá, dále se kapitola věnuje ústředním postavám tohoto procesu, tedy dítěti mladšího školního věku a vychovateli, a zakončena je vedením dokumentace. Chod školní družiny detailně přibližujeme v praktické části a zaměřujeme se na podstatné aspekty fungování, ať už jde o personální, materiální, časové, či provozní dispozice.

Pro autorku textu nese práce s dětmi nejen profesní, ale rovněž silně osobní podtext. Provází ji přibližně již od patnácti let, kdy nejprve pomáhala vést skautský oddíl, posléze vyzkoušela práci au-pair ve Francii, a následně působila jako vychovatelka na středoškolském internátu. Aktuálně je zaměstnána jako vychovatelka ve školní družině při Základní škole Brno, Vejrostova 1, příspěvkové organizaci. Jedním z hlavních impulsů pro volbu tématu byl osobní pocit uspokojení, jež tato profese autorce poskytuje.

Během tvorby práce jsme využili osobního vhledu do chodu tohoto školského výchovného zařízení, zabývali jsme se studiem legislativních i interních dokumentů, opírali jsme se o odbornou pedagogickou i metodologickou literaturu a v neposlední řadě jsme využili pro doplnění informací možnosti provést interview s klíčovými aktéry, ředitelem školy a vedoucí školní družiny.

Hlavní motivací je ovšem vítaná příležitost provést zevrubný rozbor, jenž by vyústil v reálný přínos pro každodenní fungování družiny a rozkryl případné nedostatky, popřípadě naznačil směr dalšího možného rozvoje. Cílem bakalářské práce je tedy důkladné zpracování SWOT analýzy školní družiny při ZŠ Brno, zhodnocení silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb, a v případě zjištění nedostatků je prioritou navrhnout taková opatření, díky kterým by došlo ke zlepšení situace. Přínosem práce by za těchto okolností bylo i navržení konkrétních aktivit, a to zejména s akcentem na

sociální a personální kompetence dětí, jimiž by byl doplněn vzdělávací program školní družiny. Uvedené činnosti bychom volili takovým způsobem, abychom jejich aplikací dosáhli minimalizace zjištěných nežádoucích jevů. Za pomoci silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb vyhodnotíme kvalitu činnosti tohoto školského výchovného zařízení.

V uplynulém školním roce navštěvovalo školní družiny v České republice bezmála 302 tisíc žáků.¹ Jsme si vědomi, že pro takto široký, demograficky i geograficky pestrý vzorek, nelze aplikovat jednoduchá zobecnění, avšak doufáme, že tato práce může být vodítkem i pro další obdobná zařízení, přinejmenším pro typově podobná, zejména na hustě obydlených sídlištích velkých měst, popřípadě v rozrůstajících se příměstských aglomeracích.

¹ Školní družiny. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. © 2013 – 2016 [cit. 2016-02-08].

1 Volný čas

Způsobů trávení volného času je nespočetné množství. Je logické, že si jej lidé zaplňují činnostmi, jež mají rádi, které jim umožňují odreagovat se a nabrat nové síly. Někdo má rád procházky přírodou, někdo se rád ve svém volném čase věnuje sportům, jiný posedí v oblíbené kavárně s přáteli či sleduje pořady v televizi. Kulturně orientovaný člověk často tráví svůj volný čas návštěvou galerie, koncertní síně či kina, kde má možnost prohlídky či poslechu díla svého oblíbeného interpreta. Mezi volnočasové aktivity je taktéž řazena práce na zahrádce, péče o zvířata, kutilství aj. Jedná se o činnosti, které v lidech vyvolávají pozitivní emoce.

Během trávení volného času může docházet, zejména při neorganizovaných činnostech, k úrazům, především u malých dětí, či k rozvíjení sociálně patologických jevů, jako je šikana, krádeže, užívání návykových látek. Z těchto důvodů je velmi příhodné zamyslet se nad tím, zda a popřípadě jak vhodně pedagogicky ovlivňovat volný čas.² Podstatou práce pedagogů volného času je vychovávat děti ve volném čase, ale i k volnému času.

1.1 Vymezení volného času

Představa volného času může v lidech evokovat pozitivní, mnohdy ale i negativní pocity. Na svůj volný čas jednotliví lidé nahlízejí z různých úhlů. Někdo si volný čas užívá a přináší mu úsměv na tváři, probouzí v něm pocit spokojenosti, pohody a radosti. V jiném naopak pomyšlení na volný čas může vyvolat smutek a napětí, neboť dostatek volného času postrádá, byť by jej uměl kvalitně naplnit. Jsou mezi námi lidé, jež mají volného času nadbytek, ale neví, co si s ním počít a jak jej využít i přesto, že volný čas prochází rozvojem a nabízí nové a neustále se rozšiřující možnosti.³

² BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. 2015, s. 118.

³ HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogika volného času*. 2003, s. 4-5.

Literatura uvádí tyto definice volného času:

„Čas, se kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Doba, která zůstane z 24 hodin po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, o vlastní fyzické potřeby včetně spánku.“⁴

„Čas, ve kterém se můžeme věnovat činnostem, které máme rádi, baví nás, přináší radost a uvolnění, chceme a můžeme je dělat.“⁵

„Opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil.“⁶

Zde je zřejmé, že autoři vymezují volný čas různým způsobem. Je zapotřebí, aby volný čas splňoval následující charakteristické znaky:

- svoboda rozhodování,
- uspokojení z činnosti,
- možnost rekreace a regenerace organismu.

Volný čas představuje zejména odpočinek, rekreaci a zábavu. Nedílnou součástí volného času jsou zájmové činnosti, k nimž samozřejmě náleží také ztrátový čas, který je s danou činností spjat. Jedná se zejména o čas strávený na cestě za danou činností apod. Je nutné do této oblasti zahrnout také sebevzdělávání i obecně prospěšné činnosti, v obou těchto případech založené na dobrovolnosti.⁷

1.2 Volný čas dětí a dospělých

Zcela objektivně se volný čas dětí a dospělých liší. Nejenže mají děti zpravidla více volného času nežli dospělí, jsou zde patrné další odlišnosti, jako jsou rozsah volného

⁴ PRŮCHA, Jan, MAREŠ, Jiří a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 1995, s. 255.

⁵ HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. 2011, s. 68.

⁶ Tamtéž, s. 68.

⁷ BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. 2015, s. 120.

času a obsah činností v něm.⁸ V případě dětí je důležité, aby se naučily vhodně naplňovat svůj volný čas tak, aby nedocházelo k jeho bezúčelnému trávení. Z tohoto hlediska je velmi příhodné jeho pedagogické ovlivňování. Podstatou práce pedagoga volného času je naučit děti smysluplné činnosti, která povede k jejich všestrannému rozvoji. V oblasti náplně volného času je žádoucí přizpůsobovat činnosti individuálním a věkovým zvláštnostem dětí. Aktivita by měla být pro děti poutavá a pestrá. Otázkou zůstává, do jaké míry dát dětem samostatnost. Měla by se zajistit odvětví od věku svěřenců, podstatná je jejich psychická vyspělost, záleží také na tom, v jakém prostředí se činnosti odehrávají.⁹

Úmluva o právech dítěte, která v České republice vstoupila v platnost v únoru roku 1991, hovoří v článku 31 o tom, že každé dítě bez výjimky má právo na volný čas a jeho kvalitní trávení, na účast při hře, stejně tak i na odpočinek, a to s přihlédnutím k věku.¹⁰ Objevují se děti, u nichž by se dalo hovořit o potlačování volného času, ke kterému nejčastěji dochází nepřiměřenými požadavky ze strany rodiny a školy.¹¹ Děti jsou přetěžovány školními povinnostmi, a odpoledne tak tráví nad přípravou do školy, místo toho, aby se šly proběhnout na čerstvý vzduch. Za nedostatkem volného času se mohou skrývat též nesprávně volené metody a formy výchovy nebo přílišná zaneprázdňenost pracovními povinnostmi na úkor volného času. Jedná se především o situace, kdy se nadměrně podílí na chodu domácnosti v neúplných rodinách či v rodinách, kde jsou rodiče velmi pracovně vytíženi. V této souvislosti často dochází k zanedbávání školních povinností. O potlačování volného času mluvíme i v případě, kdy se dítě věnuje současně několika zájmovým činnostem. V těchto případech dochází ke ztrátě zájmu ze strany dítěte, k pocitu přetěžování a mizí tak podstata dobrovolnosti. I vrcholová úroveň zájmové činnosti ústí v potlačení volného času, neboť jsou na dítě kladeny příliš vysoké nároky a často přichází o kontakt se svými vrstevníky.

⁸ HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. 2011, s. 68.

⁹ Tamtéž, s. 68.

¹⁰ Předpis 104/1991 Sb. *Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte ze dne 6. února 1991*.

¹¹ HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogika volného času*. 2003, s. 20-21.

Opakem nedostatku volného času je jeho nadbytek a s ním spojená nuda. „*Já se nudím*“ je oblíbenou frází dnešní mladé generace. Některé děti nenacházejí vhodný způsob jeho využití a sdružují se s dalšími vrstevníky, kteří účelnou výplň volných chvil taktéž postrádají. Zpravidla se nevěnují ničemu systematickému, spíše naopak své aktivity vymýšlejí nahodile bez rozmyslu. Jedná se velmi často o činnosti, které jsou pro jejich rozvoj nevhodné, vedoucí k patologickému chování, např. experimentování s alkoholem či tabákovými výrobky.

1.3 Dějiště volnočasových aktivit

Dětské volnočasové aktivity se odehrávají v nejrůznějších prostorách a právě daným místem jsou do značné míry determinovány a ovlivňovány. Jednotlivá prostředí skýtají rozličné možnosti využití a liší se svými charakteristikami. Rozdíl spočívají v mnoha aspektech, ať už jde o přítomnost dospělých, míru bezpečí či dostupnost přímého pedagogického dohledu.

Základní členění se odvíjí od skutečností, zda je prostor veřejný či neveřejný, popřípadě zda jsou aktivity v něm organizované školami a dalšími subjekty.¹² Rozlišujeme tedy domácí prostředí, zpravidla byt nebo dům, kde dítě vyrůstá se svými nejbližšími, a k němu přilehlé plochy. Není-li dítě doma, ve škole anebo v zájmovém kroužku, pohybuje se obvykle na veřejných prostranstvích. Jsou to místa přístupná široké veřejnosti, například venkovní plochy jako parky, ulice a náměstí i zařízení jako kavárny, restaurace, diskotéky a koncertní sály. Pominout nelze ani volnou přírodu. Institute a organizace, jejichž náplní je mimoškolní vzdělávání dětí a mládeže, spadají mezi zařízení pro výchovu mimo vyučování. Zdaleka přitom nejde pouze o zájmové svazy, tělovýchovné organizace nebo stanice zájmových činností. Výchovou dětí se v tomto duchu zabývají rovněž dětské domovy, domy dětí a mládeže a podobně. Samostatnou kategorií jsou školy a školská zařízení.¹³ Ty podléhají specifickým právním normám, zejména školskému zákonu a ministerským vyhláškám.

¹² HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogika volného času*. 2003, s. 22-23.

¹³ Tamtéž, s. 22-23.

Jednotlivá prostředí přinášejí i výše zmíněné proměnné, čili specifické charakteristiky, jež lze vnímat pozitivně nebo negativně. Jedná se o kombinaci atributů, které představují jak vlastnosti samotného místa, tak i přítomnost vrstevníků a dospělých. Z pedagogického hlediska se liší například tím, zda jsou činnosti na místě spontánní či organizované, je-li přítomný dozor nebo zda se aktivity odehrávají pod odborným vedením. Specifickými vlastnostmi místa jsou například (ne)bezpečnost, (ne)dostatek soukromí, (ne)přítomnost odpovídajícího vybavení aj.

2 Školní družina

Školní družina (dále též ŠD) je školské výchovné zařízení, které se může v České republice pyšnit svou dlouholetou tradicí. Výchovně vzdělávacím působením školní družiny bylo ovlivněno již několik po sobě jdoucích generací. Za její předchůdce můžeme považovat útulky, které vznikaly především pro děti, jejichž rodiče byli nemocní nebo se kvůli pracovnímu vytížení nemohli o své děti adekvátně postarat. První útulek, jenž se svými činnostmi s mládeží podobal činnostem dnešní školní družiny, vznikl v roce 1885 v Praze na Vyšehradě.¹⁴ Školní družinu můžeme tedy považovat za nejčtenější zařízení zájmového vzdělávání, která zaměstnávají nejvíce vychovatelů.¹⁵

Nejedná se tedy jen o službu příliš pracovně zaneprázdněným rodičům, ale jde především o instituci, jež by měla nabídnout volnočasové aktivity a naučit děti mezi nimi volit. ŠD má svá specifika, díky kterým se stává součástí celého edukačního procesu, a takto by měla být širokou veřejností vnímána.

2.1 Podstata a cíle školní družiny

Primárně je školní družina určena žákům prvního stupně základní školy, avšak v mimořádných situacích sem mohou být přijati i žáci navštěvující druhý stupeň ZŠ. Děti, které jsou na základě vyplněného zápisního lístku zapsány do ŠD, zde mohou trávit podstatnou část svého volného času, neboť družiny zahajují svůj provoz již před vyučováním a končí dlouho po něm. Tvoří tedy přechod mezi dopoledním vyučováním a odchodem žáků domů. Činnosti v ŠD vycházejí ze zásad pedagogiky volného času. Můžeme konstatovat, že vychovatelé mají možnost dlouhodobě a cílevědomě působit na jedince, a utvářet tak jeho osobnost v pozitivním duchu s přihlédnutím k jeho individuálním možnostem a potřebám.

Výhodou vychovatelů v tomto zařízení je každodenní kontakt s dětmi. Vychovatel má možnost pružně reagovat na psychické rozpoložení vychovávaného a přizpůsobovat

¹⁴ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 2011, s. 20.

¹⁵ Tamtéž, s. 7.

mu tak jednotlivé činnosti. Příznivou skutečností je, že program školní družiny je sestavován bez striktního vymezení konkrétních aktivit. Proto může vychovatel do programu zařazovat také činnosti, které jsou pro děti atraktivní, podporují dobré sociální klima ve skupině, napomáhají přátelské atmosféře a děti se díky nim cítí po psychické stránce uvolněně a nebojí se v kolektivu projevat. Zároveň to mohou být také činnosti, které v dítěti vzbuzují pocit úspěchu a s ním spojené štěstí, což je zejména v mladším školním věku velmi důležité. Podstatné je, aby byly nabízené aktivity pro děti poutavé, a co se týče obsahové stránky rozmanité, a aby rozvíjely sebevědomí a sebereflexi jednotlivce.

„Školní družiny (ŠD) jsou zřizovány podle zákona č. 76/1978 Sb. o školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů a vyhlášky MŠMT č. 87/1992 Sb., o školních družinách a školních klubech.“¹⁶ Školní družina může být zřízena při základní škole nebo jako samostatné školské zařízení. Po odsouhlasení zřizovatelem může sloužit jedné nebo více školám.¹⁷

V rámci struktury organizace je základní jednotkou oddělení, které může být naplněno do maximálního počtu 30 žáků. Dítě je do školní družiny přijato na základě řádně vyplněného zápisního lístku a uhrazeného poplatku. Dále musí být zákonní zástupci dítěte seznámeni s vnitřním řádem školní družiny, což prokazují svým podpisem.

Podstatným znakem výchovně vzdělávacího procesu, přispívajícím ke zdárnému plnění požadavků, je cílevědomost. Součástí činnosti vychovatele je stanovení cílů pro jednotlivé fáze výchovné činnosti, díky kterým může probíhat následná kontrola výsledků. Cíle jsou sestavovány nejprve v obecné rovině, a teprve poté jsou z nich odvozeny cíle dílčí. Při jejich sestavování musí brát vychovatel na zřetel kupříkladu složku osobnosti jedince, jeho věk či druh činnosti.¹⁸ Pouze za takových podmínek může dojít ke zdárnému naplnění cíle.

Mezi hlavní dílčí cíle školní družiny patří:

- všestranně rozvíjet osobnost dítěte,

¹⁶ Metodický pokyn k postavení, organizaci a činnosti školních družin. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2002 [cit. 2016-15-01].

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. 2008, s. 72-73.

- naučit vychovávané smysluplně využívat svůj volný čas a aktivně se podílet na volbě volnočasových aktivit, umět uspořádat režim dne,
- učit děti spolupráci, respektu k sobě i k druhým,
- vštípit dětem základy správné komunikace,
- neustále navozovat příjemné a radostné prostředí, ve kterém se děti cítí bezpečně,
- povzbuzovat vychovávané k tvořivému myšlení, logickému uvažování a následnému řešení problémů,
- vést děti ke zdravému životnímu stylu, chránit jejich zdraví,
- podporovat a rozvíjet základy slušného chování,
- rozvíjet schopnosti a dovednosti osvojené ve vyučování, schopnost využívat získané poznatky při zájmových činnostech,
- naučit jedince odpočívat a relaxovat,
- ustavičně pobízet vychovávané k celoživotnímu vzdělávání,
- podněcovat v dětech radost z pohybu.¹⁹

2.1.1 Klíčové kompetence ve školní družině

Na základě zpracovaných výchovných cílů pedagog vhodně vybírá činnosti, odpovídající svou tematikou danému zaměření, které vedou svěřence k osvojování určitých kompetencí. V tomto smyslu se školní družina řídí vyhláškou č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, § 8, která vymezuje konkrétní činnosti, jež k daným cílům směřují.²⁰ V pedagogickém slovníku uvádí J. Průcha a kol. definici klíčových kompetencí. Je to „soubor požadavků na vzdělávání, zahrnující podstatné vědomosti, dovednosti a schopnosti univerzálně použitelné v běžných pracovních a životních situacích. Nejsou vázány na jednotlivé předměty, nýbrž měly by být rozvíjeny jako součást obecného základu vzdělávání.“²¹ Klíčové kompetence jsou vytvářeny pro každý stupeň vzdělávání. Družina je částečně čerpá z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále RVP ZV), který navazuje na Rámcový

¹⁹ Školní vzdělávací program pro zájmové vzdělávání. *Základní škola Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace* [online]. 2013-09-01 [cit. 2016-03-06], s. 5.

²⁰ Vyhláška MŠMT č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, § 8 ze dne 9. února 2005.

²¹ PRŮCHA, Jan, MAREŠ, Jiří a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 2003, s. 99.

vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Jednotlivé klíčové kompetence od sebe nejsou odděleny, nýbrž se prolínají a doplňují. Bedřich Hájek, Jiřina Pávková a kol. ve své knize Školní družina uvádějí 6 klíčových kompetencí, které nám jasně vymezují, na co by se mělo při sestavování volnočasových aktivit u žáka zaměřit.

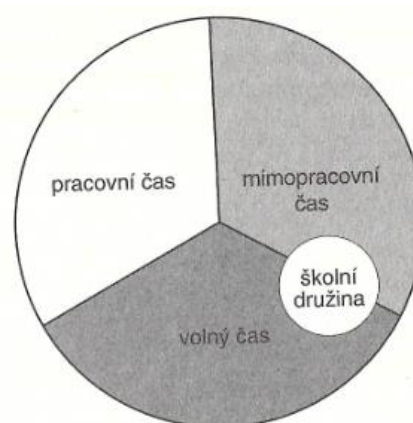
- 1) Kompetence k učení – Specifické je, že učení probíhá s chutí, spontánně, ale i vědomě. Žák je schopen sám hledat vhodné způsoby, jak dojít cíle. Během učení si sám pokládá otázky a hledá k nim vhodná řešení, práci vždy dokončí. Umí kriticky zhodnotit své výsledky, dokáže pracovat samostatně. Poznatky dovede uplatnit v praxi.
- 2) Kompetence k řešení problémů – Žák se zajímá o dění ve světě, vnímá určité problémy, hledá jejich řešení. Dokáže promýšlet, plánovat, prakticky ověřovat řešení. Činnosti dokončuje. Rozumí tomu, že vyhýbání se problémům je neproduktivním přístupem k práci. Stojí si za svým rozhodnutím.
- 3) Kompetence komunikativní – Žák je aktivním účastníkem při konverzaci s kamarády, ale i s dospělými lidmi, při které dokáže plně využít verbální i neverbální komunikaci. Umí naslouchat druhým. Umí vyhledávat potřebné informace ve sdělovacích prostředcích.
- 4) Kompetence sociální a personální – Žák je zodpovědný za své jednání a je si vědom důsledků, které s sebou tato samostatnost přináší. Za svými rozhodnutími si stojí. Procvičuje se v plánování, organizování, řízení a hodnocení. Snaží se být pozorný, vnímavý, tolerantní a přispívá k příjemné atmosféře ve skupině. V důležitých okamžicích se stává dominantním ve skupině, avšak když je zapotřebí, podřídí se většině a dokáže udělat kompromis.
- 5) Kompetence občanské – Žák zná práva a povinnosti své i druhých. Chápe pojmy jako je agrese a šikana. Ví, jak se těmto nežádoucím jevům bránit. Dokáže být ohleduplný ke svému zdraví a dbá na bezpečí své i druhých. Je si vědom své národnosti, respektuje její tradice a uznávané hodnoty.
- 6) Kompetence k trávení volného času – Žák se orientuje v nabídce volnočasových aktivit a umí si z ní vybrat činnosti, které odpovídají jeho možnostem a zájmu. Podle momentálního rozpoložení volí mezi aktivitami

individuálními či skupinovými. Nevhodné nabídky k trávení volného času odmítá.²²

Ve školním vyučování je rozvíjeno zejména prvních pět klíčových kompetencí, a to vzhledem k návaznosti na RVP ZV, právě k nim formální vzdělávání směřuje. Poslední klíčová kompetence (k trávení volného času) je doménou spíše volnočasových zařízení, avšak měli by se na ni zaměřovat také ve vyučování, neboť je tato kompetence velmi důležitá. Vychovatel nabízí dětem širokou škálu činností, které se zaměřují na rozvoj všech uvedených kompetencí, poněvadž smyslem celého výchovně vzdělávacího procesu je všestranný rozvoj osobnosti dítěte.

2.2 Funkce školní družiny

Školní družina má v časovém rozvržení dne dítěte své právoplatné místo, což nám dokladuje obrázek 1²³. Dítě má den rozdělený na dobu pracovní, do níž řadíme přípravu na vyučování a vyučování samotné; na dobu mimopracovní, v rámci které probíhá regenerace sil a činnosti spojené s biologickou existencí člověka (jídlo, spánek, osobní hygiena); na dobu volného času, jež je vyhrazena činnostem, které dítě volí samo podle sebe.²⁴ Z něj vyplývá, že školní družina se vyskytuje na pomezí volného času a času mimopracovního.

Obr. 1 Časové úseky dne

²² HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 2011, s. 12-13.

²³ Tamtéž, s. 15.

²⁴ Tamtéž, s. 15.

Při tvorbě školního vzdělávacího programu pro zájmové vzdělávání musíme vzít v úvahu především hlavní funkce školní družiny. Bílá kniha uvádí funkce: výchovná, vzdělávací, kulturní, zdravotní (regenerační a relaxační), sociální a preventivní. Naplňováním uvedených funkcí dochází k žádoucím výsledkům, tedy k seberealizaci a sebepoznání vychovávaných, k rozvoji individualit a celkové socializaci.²⁵

Podobné členění funkcí uvádí také Jiřina Pávková v knize *Pedagogické ovlivňování volného času*. Funkce výchovy ve volném čase si jednotlivá zařízení upravují na míru a volí adekvátní způsob plnění.

- 1) Funkce výchovně-vzdělávací – V dnešní době je na ni brán velký zřetel a dostává se do popředí zájmů. Cílevědomě a záměrně rozvíjí všechny složky osobnosti vychovávaného, působí na tělesnou, psychickou i sociální složku. V rámci bohaté nabídky aktivit dochází k seberealizaci žáků, k pocitu uspokojení a kladného sebehodnocení. Důležitým úkolem je v dětech probudit touhu po celoživotním vzdělávání.
- 2) Funkce zdravotní – Funkce se zaměřuje zejména na zdravý tělesný, duševní a sociální vývoj, přičemž existuje mnoho způsobů, jak tohoto ideálu dosáhnout. Jedná se o nastavení režimu dne, v rámci kterého dochází k pravidelnému pohybu, nejlépe na čerstvém vzduchu. Mezi faktory ovlivňující zdraví spadá zdravé stravování. Důležité je naučit děti správným stravovacím návykům, jíst v klidu, bez spěchu, vyvarovat se nevhodných potravin. Vychovatel dále lpí na dodržování a upevňování hygienických zásad dětí a dodržuje zásady bezpečné práce s dětmi.
- 3) Funkce sociální – Funkce v sobě skrývá mnoho způsobů plnění a je využívána v různé míře. Zpravidla je chápána jako péče o děti, kdy zařízení umožňuje kvalifikovaný dohled nad svěřenci, v prostorách k tomu určených a zabezpečených. Hlubším významem je možnost navazování sociálních vztahů, tedy kontakt s vrstevníky, s dětmi se stejnými zálibami. Ale také možnost setkat se s dětmi odlišnými věkově, zdravotně či s rozdílným sociálním postavením. Toto prostředí je pak značně podnětné a z pedagogického pohledu velmi zajímavé na pozorování toho, co se v tak

²⁵ *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: bílá kniha*. 2001, s. 54.

nesourodé skupině může odehrávat. Zcela spontánně a nenuceně se děti mezi sebou učí komunikovat a spolupracovat, díky čemuž dochází k rozvoji sociálních kompetencí.

- 4) Funkce preventivní – Jedná se především o nesespecifickou primární prevenci, která má za úkol předcházet nežádoucím jevům.²⁶

2.2.1 Druhy činností ve školní družině

Vychovatelé školních družin připravují rozličné množství aktivit, jež mají za úkol vést děti současně k výchově, vzdělávání i rekreaci. Jedná se o činnostní charakter výchovy ve volném čase. Své poslání naplňují činnostmi odpočinkovými, zájmovými, rekreačními a přípravou na vyučování. Během jednoho dne však nelze z časových důvodů vystřídat všechny tyto aktivity, často se navzájem prolínají a nelze mezi nimi stanovit přesnou hranici. Je žádoucí, aby vychovatel volil adekvátně čas jejich plnění. V souvislosti s ročním obdobím se může struktura činností měnit.

- 1) Odpočinkové činnosti – Jejich hlavním smyslem je odstranění únavy. Pro jejich psychohygienické poslání je velmi důležité tyto činnosti během dne zařazovat.²⁷ Děti jsou po dopoledním vyučování unavené, a proto je vhodné po obědě tyto činnosti zařadit (popř. v ranní družině před vyučováním). Mezi oblíbené činnosti patří četba na pokračování či poslech uklidňující hudby, tuto chvíli (zpravidla 15 – 20 min) děti mohou strávit v jim příjemné poloze např. na koberci. Zařadit sem můžeme také hraní deskových her, různá relaxační a dechová cvičení.
- 2) Rekreační činnosti – Značně přispívají k regeneraci sil. Oproti odpočinkovým činnostem je jejich obsah pohybově náročnější, obsahuje prvky sportovní, pohybové, turistické nebo manuální.²⁸ Po několikahodinovém sezení v lavici je zapotřebí, aby se děti rozpohybovaly. Příhodné je realizovat tyto činnosti venku, popř. na rozlehlé školní chodbě, kde nejsou žádné překážky, které by

²⁶ HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. 2008, s. 70-72.

²⁷ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 2011, s. 16.

²⁸ Tamtéž, s. 16.

bránily pohybu. Většinou se jedná o skupinové hry, vždy pod dohledem vychovatele. Mohou být organizované či spontánní.

- 3) Zájmové činnosti – Umožňují dítěti vlastní seberealizaci a zdokonalování se v činnostech, které jej baví, a má také možnost objevovat další.²⁹ Činnosti plánované vychovatelem by se měly pravidelně střídat tak, aby byly všechny oblasti výchovy rozvíjeny – pohybová a tělovýchovná, výtvarná a rukodělná, literárně-dramatická, přírodovědná oblast, hudba a tanec. Vychovatel jako každý člověk je zaměřen nějakým směrem, má svoji oblíbenou oblast a v té se dokáže pohybovat s jistotou a lehkostí. Nemělo by se ale stávat, že se aktivity budou ubírat pouze tímto směrem. Volené činnosti by měly být bohaté na podněty a rozvíjet všestranně osobnost dítěte. Nabízené aktivity mohou vyvažovat neúspěch v jedné oblasti úspěchem v oblasti druhé. Důležité je také vhodně děti při aktivitách motivovat a vyvolat v nich o činnost zájem.
- 4) Příprava na vyučování – Z hlediska legislativy není tato činnost v rámci školní družiny povinná. Jedná se o činnosti, které souvisejí s plněním školních povinností.³⁰ Příprava na vyučování probíhá pouze se souhlasem rodičů. Ne v každém oddělení jsou pro ni vhodné podmínky. Pokud se příprava na vyučování realizuje, je nezbytné, aby byla brána v úvahu výkonnostní křivka dítěte, proto by tato činnost měla být zařazována po 15. hodině. Do aktivit je vhodné zařazovat didaktické hry, pomocí kterých dochází k prohlubování poznatků získaných ve vyučování.

²⁹ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 2011, s. 16.

³⁰ Metodický pokyn k postavení, organizaci a činnosti školních družin. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2002 [cit. 2016-15-01].

3 Podmínky činnosti školní družiny

Výchovu probíhající ve školní družině je třeba chápat jako společenský proces a zajisté také jako součást potřebné společenské reprodukce.³¹ Pokud má být plněno poslání školní družiny a současně zajištěn i její bezproblémový chod, musí být realizovány všechny nezbytné podmínky činnosti. Jde především o prostředí a jeho materiální podmínky, ve kterých výchovně-vzdělávací proces probíhá, v souvislosti s denním režimem musí být brány na zřetel vývojové charakteristiky dítěte, na které dohlíží kvalifikovaný vychovatel, jenž v rámci svého pedagogického působení vede předepsanou dokumentaci.

3.1 *Prostředí a materiální vybavení*

Z hlediska dětské psychiky je velmi důležité, kde proces výchovy probíhá. Jestliže se jedná o prostor, kde je neustálý hluk a děti jsou jím omezovány, kde není dostatek místa a dochází tudíž k narušení jejich osobního prostoru, děti trpí.³² Pohodu dětí a jejich pozitivní naladění ovlivňuje ve velké míře sociální i materiální vybavení prostředí. Prostory, v nichž jsou oddělení školní družiny umístěna, by měly splňovat hygienické, pedagogické i estetické požadavky.³³ Herny, v nichž činnost probíhá, by měly být dětem příjemné a podnětné. Při jejich členění by se mělo myslet na to, aby měly děti dostatek místa na činnosti individuální i skupinové a aby si zde měly možnost i odpočinout. V případě, že mají družiny svůj pavilon, který je oddělený od místností, kde probíhá školní vyučování, je to velkým přínosem, neboť děti nemusejí trávit velkou část dne ve stejném prostředí.

Zařízení podle pokynů vyhlášky č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, dětem připravuje vhodné prostředí, které splňuje veškeré požadavky, a stanovuje

³¹ Metodický pokyn k postavení, organizaci a činnosti školních družin. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2002 [cit. 2016-17-01].

³² PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: [teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času]*. 2008, s. 66.

³³ HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. 2008, s. 120-121.

nejmenší plochu území na 1 žáka o rozměrech 2 m².³⁴ Místnost by měla být světlá, čistá a měla by v dětech evokovat pocit radosti. Nábytek by měl dětem vyhovovat výškově a měl by se shodovat s výchovným záměrem daného zařízení. Část podlahy by měla být pokryta kobercem, na kterém si děti mohou hrát se stavebnicemi i deskovými hrami. Je to také místo, kde se uskutečňují kruhová sezení či relaxace. Zbytek podlahy je pokryt linoleem, jehož největší výhodou je dobrá udržovatelnost. Pokud to situace dovoluje a prostor může být uspořádán jinak než ve vyučování, je to velkým pozitivem, v takovém případě mohou být školní židle nahrazeny polštáři či pohovkou. Vychovatel vede své svěřence k udržování čistoty, k péči o květiny a k šetrnému zacházení s vybavením herny. Velmi dobře působí na děti místo, kde si mohou vystavit své vlastní výrobky sloužící jako prezentace tvorby školní družiny například při rodičovských schůzkách.

ŠD by měla být vybavena společenskými hrami, stavebnicemi, hračkami pro dívky i chlapce. Mezi zařizovacími prvky by neměla chybět knihovna, kde mají děti volně k dispozici dětské knihy i časopisy, přičemž vychovatel vede děti k prohlubování čtenářských dovedností. Pro rozvoj dětí v oblasti sportu družina disponuje sportovním náčiním vhodným jak do interiéru, tak do exteriéru. Patří sem míče, švihadla, kruhy, podložky, příslušenství na stolní tenis či badminton.

Podle finančních možností využívá družina k výtvarným činnostem pastelky, fixy, vodové i temperové barvy, štětce, barevné papíry, krepové papíry, čtvrtky, lepidla, nůžky, modelovací hmotu. Děti jsou poučeny o jejich používání a úsporném zacházení.

Velká část družinových prostor již disponuje elektronikou, jako je CD přehrávač, DVD přehrávač, počítač, promítací plátno, díky které může vychovatel program dětí obohatit a podpořit. Technika by však měla být využívání střídavě, spíše k názorným ukázkám, k navození atmosféry (hudba), k motivaci.³⁵ Velkým přínosem může být možnost školní družiny využívat další prostory školy – tělocvičnu, keramickou dílnu, cvičnou kuchyňku, počítačovou učebnu.

³⁴ Vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, § 4 ze dne 4. října 2005.

³⁵ Metodický pokyn k postavení, organizaci a činnosti školních družin. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2002 [cit. 2016-17-01].

3.2 *Dítě mladšího školního věku*

Školní družinu navštěvují děti, které můžeme zařadit do kategorie mladšího školního věku. Zpravidla se jedná o žáky 1. – 5. třídy základní školy, tedy děti ve věku od 6 do 11 let. Uvedené období je doprovázeno řadou důležitých změn, tou nejpodstatnější je přechod z mateřské školy na školu základní. Tento přechod je zpravidla pro dítě obtížný jak po stránce psychické, fyzické, tak i sociální. Dochází ke změně prostředí, kolektivu, přichází nová paní učitelka, upravuje se denní režim. Nyní můžeme den dítěte rozdělit na školní práci, do které spadá i domácí příprava, a hru, tedy zájmovou činnost. Obě zmíněné proměnné se značně podílejí na celkovém vývoji dítěte.³⁶ Na základě školního prospěchu můžeme tedy usuzovat, zda dítě prochází žádoucím psychickým vývojem. Dobrý prospěch působí na dítě pozitivně a navíc přispívá k jeho dalšímu vývoji. Pokud ale dítě ve škole nemá dobré výsledky, je na místě mu poskytnout veškerou pomoc a podporu. Neúspěch ve škole pak mohou alespoň z části kompenzovat úspěchy při hře a popularita mezi vrstevníky, jež jsou pro děti mnohdy důležitější.

Každé dítě je jedinečná osobnost ovlivňovaná mnohými faktory, mezi které patří vrozené předpoklady, rodinné zázemí, vliv prostředí, výchovná zařízení, styly výchovy či osobnost pedagoga.³⁷ I přesto je možné definovat věkové charakteristiky, jejichž znalost se stává předpokladem pro výkon vychovatelské profese.

Z hlediska tělesného vývoje dochází u dětí k růstu do výšky a ke změně tělesných proporcí. Typická je pro toto období výrazná aktivita, po které ale logicky přichází únava, neboť jedinec v tomto věku neumí příliš hospodařit se silami a snadno se vyčerpá. Výhodu oproti dospělému má ale v tom, že se umí brzy zregenerovat a nabrat síly nové.³⁸ Vychovatel by měl proto dbát na to, aby se pohybové aktivity střídaly s méně náročnými činnostmi. Výrazně se zlepšuje pohybová koordinace, především jemná motorika ruky, roste objem svalů. Dítě se stává vytrvalejším, jeho pohyby jsou

³⁶ LANGMEIER, Josef, LANGMEIER, Miloš a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. 1998, s. 82.

³⁷ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 2011, s. 26.

³⁸ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie]: přepracované vydání*. 2006, s. 146.

přesnější a rychlejší, čehož využívá zejména při sportovních aktivitách, které se do osmého roku neorientují na výkon.³⁹

Znatelné jsou pokroky ve zrakovém i sluchovém vnímání. Jedná se především o pečlivost a pozornost, se kterou dítě přistupuje ke zkoumání. Proces vnímání probíhá lépe, pokud se jedná o něco, co je názorné a co dokáže v dítěti vyvolat emocionální reakci. Děti v tomto věku mají problém s orientací v prostoru a čase, toto vnímání je nedokonalé. Zejména koncem etapy se dítě dostává v rámci vnímání dál, dochází ke zdokonalování, aktivita je záměrná a postupně přechází v pozorování. Dominantní jsou pro tento věk představy, s nimiž dítě pracuje a ke kterým přichází na základě zkušeností.⁴⁰

V tomto období dochází u dětí k rozvoji paměti, myšlení a řeči. Dítě je schopné zapamatovat si konkrétní údaje, čím dál více se prosazuje logická paměť, zlepšuje se také zraková paměť, což je dáno obzvláště díky výuce čtení a psaní.⁴¹ Vychovatel dbá na to, aby při družinových aktivitách navazoval na výuku a prohluboval vědomosti a dovednosti při ní získané. Jak jsme již výše zmínili, především v rámci odpočinkových aktivit je velmi preferovaná četba. Po přečtené povídky následuje rozbor, do kterého se zapojují samotné děti. Jejich úkolem je zodpovědět položené otázky či vlastními slovy shrnout v krátkosti děj. Smyslem činnosti je procvičování paměti, rozvíjení slovní zásoby a učení se formulovat své myšlenky. Díky pravidelné četbě si děti rozvíjejí reprodukční fantazii, díky které jsou schopny si představit, o čem vychovatel vypráví.⁴²

V první části období ještě nejsou dětské city stálé, sledujeme je spíše proměnlivými s krátkým trváním. Teprve až ve druhé polovině tohoto období se začínají u dětí city více rozvíjet a následně dochází také k jejich lepší kontrole. Rozvíjí se zejména city intelektuální, estetické a morální. Děti začínají být zhruba po dovršení osmého roku zvědavé.⁴³ Na družinových aktivitách je patrné, že děti mají dobrý pocit ze zdárného zvládnutí každého úkolu a dokáží zhodnotit práci svou i těch druhých. Jsou doslova chtivé po zážitcích, rády poznávají nové věci. Je to věk, ve kterém děti bezmezně věří

³⁹ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 2011, s. 27.

⁴⁰ Tamtéž, s. 27.

⁴¹ Tamtéž, s. 28.

⁴² Tamtéž, s. 28.

⁴³ Tamtéž, s. 28-29.

dospělému, tomu, kdo je jim blízký, koho vnímají jako autoritu a právě od něj přebírají nejen mravní zásady, ale i způsoby chování.

S nástupem na základní školu se dítě seznamuje s prostředím, které je plné dosud neznámých vrstevníků. Během procesu socializace dochází k utváření vztahů ke spolužákům, učitelům i vychovatelům. Vztahy vznikají obzvláště v rámci jedné třídy, jsou ovšem spíše povrchní. Děti velmi často uzavírají přátelství na základě svého aktuálního rozpoložení. Přibližně od osmého roku děti začínají pociťovat, že tvoří celek, skupinu, k čemuž dochází na základě vytváření pocitu soudržnosti.⁴⁴ Pedagoga hlavně zprvu vnímají jako obrovskou autoritu, zbožňují je a věří mu každé slovo. Zhruba od třetí třídy se ale tento postoj stává více kritickým.⁴⁵

3.3 Vychovatel

Vychovatel, stejně jako všichni pedagogičtí pracovníci, podléhá Zákonu o pedagogických pracovnících, jenž tuto pracovní pozici definuje, stanovuje předpoklady pro její výkon, uvádí způsoby dosažení odborné kvalifikace a dalšího vzdělávání, vymezuje přímou pedagogickou činnost a její náplň.⁴⁶

V předchozí podkapitole jsme mluvili zejména o dětech mladšího školního věku, se kterými vychovatel školní družiny pracuje. Mezi předpoklady pro výkon jeho profese tedy patří znalost již zmíněné věkové charakteristiky dětí. Kromě toho jsou na vychovatele kladeny další požadavky, které jsou pro něj z hlediska jeho práce důležité, ne-li nezbytné. Jiřina Pávková uvádí ve své publikaci *Pedagogika volného času* tři žádoucí znaky osobnosti pedagogického pracovníka.

- 1) Obecné osobnostní charakteristiky – Tuto profesi nemůže vykonávat každý. Vhodným adeptem je člověk s kladnými charakterovými vlastnostmi, s žádoucím temperamentem, s dobrou schopností navazovat interpersonální vztahy, s rozvinutými poznávacími procesy, člověk citlivý, pozorný,

⁴⁴ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 2011, s. 30.

⁴⁵ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie]: přepracované vydání*. 2006, s. 154.

⁴⁶ Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů ze dne 24. září 2004.

kvalifikovaný. Vychovatel by měl být po psychické i fyzické stránce v pořádku. Zajisté by měl být pro pedagogické povolání určitým způsobem motivován.⁴⁷ Člověk, který se dá na dráhu pedagoga, tuto práci chápe jako poslání či pomoc. Vidí v ní smysl svého života. Práce jej baví a naplňuje.

- 2) Osobnostní znaky dobrého pedagoga – Podstatou práce vychovatele je kladný vztah k lidem, zejména pak k dětem,⁴⁸ které by měl brát takové, jaké jsou, s jejich klady i nedostatky a přirozeným způsobem by jim měl dávat najevo, že mu na nich opravdu záleží. Rozhodně by neměly být patrné žádné rozdíly v přístupu k jednotlivým dětem. Současně by se měl snažit vytvářet dětem příjemné klima, díky němuž se budou cítit uvolněně a bezpečně. Mezi znaky dobrého pedagoga by neměla chybět komunikativnost. Vychovatel by měl být dobrým řečníkem, zejména pak jedná-li se o komunikaci s dětmi a s pedagogickými kolegy, ale také s rodiči, s nimiž přichází pravidelně do kontaktu. Vychovatel by měl být přiměřeně dominantní, neboť je to právě on, kdo udává směr, řídí činnost a stanovuje cíle, nejedná se však o autoritativní způsob výchovy.⁴⁹
- 3) Znaky vychovatele či pedagoga volného času – Velmi úzce souvisejí tyto znaky se znaky výše uvedenými, přidává se k nim zejména umění přizpůsobit se nečekaným situacím ve třídě, dobrá schopnost organizování aktivit, jež jsou pro děti lákavé a pestré. Neméně důležitá je schopnost pracovat s dětmi a učit je formou hry, na kterou nahlížíme jako na nejčastější dětskou činnost. Vychovatel by měl svým svěřencům ukázat, že má smysl pro humor, že si umí udělat legraci i sám ze sebe, čímž zajisté získá děti na svoji stranu. Vztah mezi ním a dětmi by neměl být čistě formální, měl by jim být i přítelem, sdílet s nimi radosti, ale i smutek. Měl by vnímat současné trendy ve společnosti, jež děti zajímají, pružně na ně reagovat a v souvislosti s tím si průběžně rozšiřovat své vědomosti.⁵⁰ Děti umí ocenit široké všeobecné vzdělání vychovatele, který se

⁴⁷ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014 [cit. 2016-02-02], s. 104.

⁴⁸ Tamtéž, s. 104.

⁴⁹ Tamtéž, s. 104-105.

⁵⁰ Tamtéž, s. 105-106.

zajímá o to, co je baví a v čem jsou dobří a současně jim dává najevo, že i on v některé zájmové činnosti vyniká.⁵¹

Nároky kladené na pedagoga jsou ohromné, přičemž výše zmíněné znaky tvoří ideál toho, jak by se měl vychovatel chovat. Přikláníme se však k tomu, že takový ideál neexistuje. Zajistě si je každý vychovatel vědom svých silných i slabých stránek, podstatné v tomto uvědomění je, aby na základě sebehodnocení dokázal pracovat na jejich odstranění.⁵² Pro práci vychovatele může mít člověk dobré předpoklady, avšak až s praxí, s postupným vývojem, s nabíráním zkušeností pozitivních i negativních, přičemž jsou obě cenné, se z něj stává dobrý vychovatel.

Vychovatel plní v ŠD různé funkce. Mojmir Vážanský představuje vychovatele jako diagnostika, poradce, podněcovatele, strůjce, organizátora a koordinátora procesu učení. Pomáhá dětem objevovat jejich zájmy a snaží se je rozvíjet, zkoumá jejich potřeby, na základě čehož připravuje program, jenž je pro děti dobrovolný, a který je uspokojuje a zároveň také podporuje v seberealizaci, v rozvoji specifických schopností a nadání, v kladných charakterových vlastnostech a v rozvoji celé osobnosti v oblasti kognitivní, emocionální i senzomotorické. Snaží se na děti působit přirozeně, nenásilnou formou je vést k hodnotnému způsobu využívání volného času, k dodržování návyků v denním režimu. Má na starosti skladbu aktivit, které řídí od začátku do konce.⁵³

Výchovnou práci vychovatele dělíme na přímou a nepřímou. Na základě rozhodnutí vlády je přímá pracovní doba dána v rozsahu 28 – 30 hodin týdně, zbylé hodiny spadají do nepřímé pedagogické činnosti, která se naplňuje do 40 hodin týdně. Přímou pedagogickou činnost stanovuje ředitel školského zařízení pracovníkovi zpravidla na dobu jednoho školního roku, ovšem bez letních prázdnin.⁵⁴ Přímá práce začíná vychovateli v okamžiku, kdy si přebírá děti buď od rodičů, nebo od učitele a končí jejich odchodem domů a zahrnuje organizování činností v rámci školy. Do nepřímé pedagogické činnosti řadíme přípravu na výchovnou činnost, vedení dokumentace,

⁵¹ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 2002, s. 74-75.

⁵² PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014 [cit. 2016-02-02], s. 106.

⁵³ VÁŽANSKÝ, Mojmir. *Základy pedagogiky volného času*. 2001, s. 115-116.

⁵⁴ HEŘMANOVÁ, Jana, MACEK, Milan. *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. 2009, s. 27.

vypracovávání plánů činnosti, administrativu, účast na pedagogických radách, komunikaci s rodiči i s ostatními pedagogy, účast na seminářích či péči o pomůcky školní družiny.

3.4 Dokumentace

Vedení dokumentace, jak bylo uvedeno výše, spadá do nepřímé pedagogické činnosti a je nedílnou součástí práce vychovatele, kterou ukládá školský zákon v § 28. *„Konkrétní forma vedení pedagogické dokumentace není pro školské zařízení pro zájmové vzdělávání stanovena, předepsány nejsou ani konkrétní tiskopisy a formuláře. Toto rozhodnutí je zcela ponecháno na řediteli. Dokumentaci je možné vést i v listinné i v elektronické formě.“*⁵⁵

Aby mohlo dítě navštěvovat školní družinu, je zapotřebí odevzdat řádně vyplněný zápisní lístek, ve kterém jsou uvedeny základní informace o dítěti i jeho zákonných zástupcích (jméno, příjmení, rodné číslo, místo bydliště, zdravotní pojišťovna, upozornění na zdravotní problémy dítěte, jména rodičů a kontakt na ně, doba a způsob odchodu dítěte z družiny, kdo má oprávnění jej vyzvedávat). Dále v něm může být uvedena úplata za měsíční pobyt ve školní družině a způsob její úhrady. Součástí zápisního lístku je sdělení o navštěvovaných kroužcích v rámci školy, nechybí upozornění na včasné vyzvedávání dětí z družiny a na omlouvání absence. Zákonný zástupce stvrdí svým podpisem, že byl s uvedenými informacemi obeznámen, čímž se zavazuje k jejich dodržování. Zápisní lístky, sloužící jako přihláška do školní družiny, jsou následně ukládány do školní matriky.⁵⁶

Vychovatel každého oddělení je povinný vést Přehled výchovně vzdělávací práce, běžně užívaný jako třídní kniha, která obsahuje jmenný seznam dětí zapsaných k pravidelné docházce, adresu trvalého bydliště, kontakty na zákonné zástupce, datum přihlášení do školní družiny a také datum odhlášení. Třídní kniha obsahuje též výpis

⁵⁵ HEŘMANOVÁ, Jana, MACEK, Milan. *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. 2009, s. 38.

⁵⁶ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 2011, s. 45-46.

kroužků, které dítě v rámci školy navštěvuje, a způsoby jeho odchodů domů. Předchozí informace jsou do třídní knihy vyplňovány právě ze zápisních lístků. Je nezbytné, aby byly veškeré údaje v třídní knize řádně vypsány, zejména pak v případech, kdy je zapotřebí neprodleně kontaktovat rodiče například z důvodu úrazu dítěte. Do knihy se zaznamenává průběh výchovné práce s dětmi a jejich absence.

Vnitřní řád školní družiny je pro pedagogické pracovníky závazným dokumentem, pro zákonné zástupce má informativní charakter. Ředitel jej po stanovení vyvěšuje na přístupném místě a seznámí s jeho obsahem všechny pedagogické pracovníky i žáky. Je žádoucí, aby se na jeho tvorbě podílely také vychovatelky. Rodiče jsou o něm informováni při přihlašování svých dětí do školní družiny. Vnitřní řád může být umístěn také na webových stránkách školy. Jeho obsah se vymezuje v souladu s obecně platnými právními normami. Tento dokument by měl být pro všechny jasný a stručný. Řád by měl být rámcový z toho důvodu, aby nebylo zapotřebí jej každý rok přepracovávat.⁵⁷ Dotýká se těchto okruhů:

- provozní doba,
- prostory školní družiny,
- kapacita zařízení, způsob přihlášení a odhlášení žáka,
- ustanovení o platbách,
- režim ŠD, podmínky docházky
- práva a povinnosti žáků i zákonných zástupců
- spolupráce s rodiči.

Plánování obecně platné předpisy neukládají, jejich vypracovávání záleží na řediteli.⁵⁸ Jestliže vychovatelé tvoří roční plán, zpravidla do něj zaznamenávají činnosti, které jsou společné pro všechna oddělení školní družiny. Jedná se zejména o celodružinové sportovní akce (turnaj ve fotbale, ve stolním tenise, ve vybíjené), výtvarné soutěže na nejrůznější témata, besídky, karnevaly, pěvecké či taneční soutěže. V případě, že si vychovatelé jednotlivých oddělení vypracovávají týdenní či měsíční plán, ve kterém mají podrobně zpracované aktivity, včetně organizační i materiální přípravy

⁵⁷ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 2011, s. 46-47.

⁵⁸ HEŘMANOVÁ, Jana, MACEK, Milan. *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. 2009, s. 41.

a zamýšlených cílů, umožňuje jim to vyhodnotit si dané období a případně se poučit ze zjištěných nedostatků.

Školám a stejně tak i školským zařízením ukládá nový školský zákon povinnost vypracovávat školní vzdělávací program (ŠVP), při jehož zpracovávání se řídí rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání (RVP ZV). Nicméně pro školská zařízení takový dokument vydán nebyl, a proto školský zákon ukládá, že ŠVP školní družiny (ŠVP ŠD) bude obsahovat zejména: *„konkrétní cíle vzdělávání, délku, formy, obsah a časový plán vzdělávání, podmínky přijímání uchazečů, průběhu a ukončování vzdělávání, včetně podmínek pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, označení dokladu o ukončeném vzdělání, pokud bude tento doklad vydáván. Dále stanoví popis materiálních, personálních a ekonomických podmínek a podmínek bezpečnosti práce a ochrany zdraví, za nichž se vzdělávání v konkrétní škole nebo školském zařízení uskutečňuje.“*⁵⁹

Samotný dokument vydává ředitel školy nebo školského zařízení a umísťuje jej na přístupném místě tak, aby jej měli volně k nahlédnutí rodiče, žáci a zaměstnanci školy. ŠVP ŠD je autonomním dokumentem. Pracovníci družiny si jej vytváří sami s ohledem na místní podmínky.⁶⁰ Výhoda spolupráce pedagogických pracovníků při sestavování ŠVP je, že mohou čerpat z nabitých zkušeností v rámci mnohaleté praxe a vyvarovat se případných nezdarů. Společné hledání nových řešení může proces výchovy zefektivnit. Jeho součástí je nejen plánování i realizace činností ve školní družině, ale též jejich vyhodnocení a orientace na klíčové kompetence, jež jednotlivé činnosti u dětí rozvíjejí.⁶¹ Výsledná podoba školního vzdělávacího programu vytváří profil školského zařízení, stává se jeho identifikačním dokumentem.⁶²

Jelikož je školní družina zpravidla součástí základní školy, přirozeně vzniká návaznost na její školní vzdělávací program, který bezesporu dále doplňuje.⁶³ Struktura ŠVP ŠD

⁵⁹ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, § 5, odstavec (2) ze dne 24. září 2004.

⁶⁰ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 2011, s. 52.

⁶¹ Tamtéž, s. 52.

⁶² HEŘMANOVÁ, Jana, MACEK, Milan. *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. 2009, s. 51.

⁶³ Tamtéž, s. 53-54.

je tedy pravděpodobně blízká struktura ŠVP 1. stupně základní školy, jenž vychází ze vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, která je dále dělena do pěti tematických okruhů:

- 1) Místo, kde žijeme,
- 2) Lidé kolem nás,
- 3) Lidé a čas,
- 4) Rozmanitost přírody,
- 5) Člověk a jeho zdraví.

4 SWOT analýza

Název analýzy vznikl složením prvních písmen anglických slov: „*Strengths (silné stránky, přednosti), Weaknesses (slabé stránky, nedostatky), Opportunities (příležitosti vnějšího prostředí), Threats (hrozby vnějšího prostředí)*.“⁶⁴ Jedná se o analýzu podniku či organizace, jejímž úkolem je jasně vymezit strategii s ohledem na vnitřní a vnější podmínky organizace. Prioritním cílem organizace by měla být podpora svých silných stránek a maximalizace příležitostí.⁶⁵

Jak je uvedeno v publikaci Metodika pro podporu tvorby ŠVP ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, je vhodné využít pro analýzu zařízení právě SWOT analýzu, která spočívá ve vymezení silných a slabých stránek, dále pak příležitostí a hrozeb. V rámci silných stránek se hodnotí vnitřní podmínky, které působí kladně na chod celé organizace. Jedná se zejména o posouzení pedagogického sboru, materiálního vybavení, hygienických podmínek a organizačních záležitostí. Slabé stránky obsahují vnitřní podmínky, jež se negativním způsobem odrážejí na fungování organizace. Příležitosti (příznivé podmínky) a hrozby (nepříznivé podmínky) posuzujeme jednak z hlediska současného stavu, ale i s ohledem na budoucnost.⁶⁶ Při vyhodnocování příležitostí bereme v úvahu především dlouhodobý vývoj prostředí a současně jeho účinek na organizaci. Mohou zahrnovat nejen rostoucí počet klientů, ale také pozitivní změny v zákonech či vybavení novými technologiemi. Nežádoucím způsobem může být organizace ovlivněna úbytkem klientů, negativními změnami v legislativě nebo velkou konkurencí.⁶⁷

Při vypracovávání SWOT analýzy autorka čerpá informace především z vlastní praxe na této škole, neboť je součástí týmu vychovatelů, a z dokumentů školy, zejména pak ze:

⁶⁴ BĚLOHLÁVEK, František, KOŠŤAN, Pavel a Oldřich ŠULEŘ. *Management*. 2001, s. 214.

⁶⁵ KOZEL, Roman. *Moderní marketingový výzkum: nové trendy, kvantitativní a kvalitativní metody a techniky, průběh a organizace, aplikace v praxi, přínosy a možnosti*. 2006, s. 39.

⁶⁶ HEŘMANOVÁ, Jana, MACEK, Milan. *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. 2009, s. 44.

⁶⁷ BĚLOHLÁVEK, František, KOŠŤAN, Pavel a Oldřich ŠULEŘ. *Management*. 2001, s. 214.

- Školního vzdělávacího programu školní družiny Základní školy Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace,
- Vnitřního řádu školní družiny,
- Organizačního řádu školní družiny,
- Výroční zprávy 2014/2015,
- Inspekční zprávy Čj. ČŠIB-1253/15-B.

Pro komplexní vhléd do problematiky jsme se rozhodli pro uskutečnění polostrukturovaného interview s vedoucí školní družiny Bc. Lucií Krumniklovou a ředitelem školy Mgr. Zdeňkem Černoškem. Řídili jsme se informacemi z publikace Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu od Michala Miovského, v níž uvádí, „že při polostrukturovaném interview si tazatel vytváří určité schéma, které je po něj závazné. Toto schéma obvykle specifikuje okruhy otázek, na které se budeme účastníků ptát. Obvykle je možné zaměřovat pořadí, v jakém se okruhům věnujeme.“⁶⁸

4.1 Základní škola Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace

Název: Základní škola Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace

Typ právní formy: příspěvková organizace

Ředitel: Mgr. Zdeněk Černošek

Organizace: Vejrostova 1, Brno 635 00

Kontaktní údaje: email: kancelar@vejrostova.cz

telefon: +420 546 220 173

internetové stránky: <http://www.vejrostova.cz/>

Zřizovatel: Statutární město Brno, městská část Brno-Bystrc, nám. 28. dubna 60/145

⁶⁸ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 2006, s. 159.

4.2 Školní družina

Školní družina je zřízena při základní škole, která se nachází v městské části Brno-Bystrc. Jak můžeme vidět v tabulce č. 1 v současné době má školní družina 12 oddělení. Ta se naplňují do maximálního počtu 30 žáků. Ve školním roce 2015/2016 je do ŠD zapsáno 335 dětí. Maximální kapacita ŠD je 390 účastníků.

Tab. č. 1 – Počty dětí v jednotlivých ročnících podle pohlaví

Třídy	Počet dívek v ročníku	Počet chlapců v ročníku	Celkem dětí	Počet oddělení
1.	58	45	103	4
2.	54	44	98	4
3.	37	37	74	2
4. + 5.	35	25	60	2
Σ	184	151	335	12

Zdroj: Vedoucí ŠD Bc. Lucie Krumníková

⁶⁹ O škole. *Základní škola Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace* [online]. 2015 [cit. 2016-03-03].

4.3 SWOT analýza školní družiny

Tab. č. 2 – SWOT analýza

Silné stránky	Slabé stránky
provozní doba kmenové skupiny kvalifikovanost pracovníků dobrá spolupráce pracovníků podpora v dalším vzdělávání pedagogických pracovníků předávání informací kroužky v rámci ŠD celodružinové akce sportovní areál a dětské hřiště u školy velké chodby se žebřinami a tyčemi na šplh keramická dílna, PC učebna, cvičná kuchyňka, tělocvična spolupráce s centrem volného času a knihovnou ochota rodičů spolupracovat Webnotes telefon v každém oddělení příměstský tábor	chybí herny rozmístění po celé budově počty dětí v odděleních odchody do kroužků hádky mezi dětmi, žalování naschvály mezi dětmi adaptační potíže zvyšování nezájmu především u starších dětí nedostatek času na družinové aktivity zkrácené úvazky málo rozvíjené sociální a personální kompetence
Příležitosti	Hrozby
sdružení rodičů a přátel školy Začít spolu v ŠD rozšíření příměstského tábora přístavba školy bezbariérový přístup, výtah stanovení pevné doby kroužků	nízké povědomí veřejnosti o práci v ŠD kvalifikovaný personál anonymita, povrchní znalost šikana

Zdroj: vlastní zpracování

4.3.1 Silné stránky

Školní družina se snaží maximálně vyjít vstříc rodičům dětí zapsaných k pravidelné docházce, a proto svůj provoz zahajuje již v šest hodin ráno, kdy se otevírá první ranní družina. Každý den jsou otevírány tři ranní družiny, kam jsou děti rozdělovány dle

věku.⁷⁰ Ranní družina končí v 7.45 hod, kdy jsou děti propouštěny do svých kmenových tříd, kde mají možnost připravit se na vyučování.

Odpolední provoz začíná s poslední vyučovací hodinou, kdy si vychovatelé přebírají děti od učitelů. V případě nižších ročníků je to v 11.40 hod, u starších dětí (3., 4. a 5. třídy) se začíná ve 12.35 hod. Jako jediná školní družina v městské části Brno Bystrc končí svůj provoz až 17.30 hod.⁷¹, což je její velkou výhodou. I z tohoto důvodu je škola vyhledávanou rodiči. (ZŠ Laštůvkova 77 má v provozu školní družinu do 16.45 hod⁷² a ZŠ Heyrovského 32 do 17.00 hod.⁷³).

Jak znázorňuje tabulka č. 1 výše, školní družina má 12 oddělení, o která se stará 11 vychovatelek a 1 vychovatel. Oddělení jsou zpravidla rozdělována podle ročníků. Pokud to počty dětí prvních a druhých tříd dovolují, je snahou vedoucí vychovatelky nedělit žáky mezi různá oddělení, ale ponechat je v kmenových skupinách, což jim usnadňuje vytváření vzájemných sociálních vazeb. V případě třetích a vyšších ročníků to není zcela možné, neboť dětí zapsaných do ŠD ubývá a oddělení se proto spojují.⁷⁴ Ve školním roce 2015/2016 byla dětem z třetích ročníků vymezena dvě oddělení. Z organizačních důvodů byla jedna třetí třída s nejnižším počtem dětí zapsaných do ŠD rozdělena mezi oddělení druhých tříd. S nástupem dětí do pátých tříd nastává velký zlom v návštěvnosti ŠD. Zatímco žáci čtvrtých tříd využívají ŠD hojně (v tomto školním roce 52 dětí), žáků pátých tříd zapsaných k pravidelné docházce je minimum, pouhých 8 dětí.

Skvělý kolektiv kvalifikovaných pedagogických pracovníků pružně reaguje na potřeby svých svěřenců. Mezi pozitiva tohoto týmu pracovníků můžeme zařadit schopnost společného rozhodování o aktuálních tématech (organizace společných družinových akcí, akutní řešení zástupů v rámci družiny, apod.). Služebně starší vychovatelé jsou profesní i morální podporou svým mladším kolegům. Uvnitř

⁷⁰ Organizační řád školní družiny. *Základní škola Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace* [online]. 2015-09-01 [cit. 2016-03-03], s. 1.

⁷¹ Vnitřní řád školní družiny. *Základní škola Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace* [online]. 2015-09-01 [cit. 2016-03-04], s. 1.

⁷² Organizace činnosti školní družiny. *ZŠ Laštůvkova 77 Brno-Bystrc* [online]. 2015 [cit. 2016-03-02].

⁷³ Školní družina. *ZŠ Heyrovského 32* [online]. 2015 [cit. 2016-03-02].

⁷⁴ Téma: Oddělení ŠD. Informace poskytla Bc. Lucie Krumníková, vedoucí školní družiny, Brno 2. 3 2016.

nemalého kolektivu funguje spolupráce, loajalita, otevřenost, vstřícnost a ochota, která může být vzorem nejen pro žáky, ale také pro ostatní zaměstnance školy.

Vychovatelé na sobě aktivně pracují a v rámci svých povinností vypracovávají osobní plán dalšího vzdělávání. V akreditovaných kurzech Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT) si z bohaté nabídky nejčastěji vybírají keramické kurzy, výtvarné kurzy zabývající se netradičními technikami kresby a malby, použitím nejrůznějšího materiálu (korálky, textil, přírodniny) či hobby technikami (fimo, quilling). Využívají také nabídky sportovních kurzů (pohybové hry pro děti mladšího školního věku, drobné hry, psychomotorika pro děti). Ve školním roce 2015/2016 se dvě vychovatelky zúčastnily 6. Celostátní konference pracovníků ŠD, z níž si odnesly užitečné poznatky, které předaly svým kolegům. V souvislosti se zachováním plynulého a bezproblémového provozu se v absolvování podobných akcí vychovatelé střídají, přičemž si v rámci kolegiálnosti následně získané vědomosti a dovednosti předávají na pravidelných družinových poradách.

Vedoucí vychovatelka se každý týden účastní porady vedení spolu s ředitelem školy, s oběma zástupkyněmi (pro I. a II. stupeň) a školní psycholožkou, kde se řeší aktuální problémy a vytváří se plán akcí na následující týden. Na základě informací získaných na poradě vedení plánuje vedoucí vychovatelka porady školní družiny. Mimo porady slouží vychovatelům ke komunikaci sešit umístěný ve sborovně školní družiny, do kterého si navzájem sdělují organizační záležitosti, své poznatky a připomínky. Povinností vychovatelů je pravidelné sledování zápisů v tomto sešitě.

Dětem zapsaným k pravidelné docházce jsou nabízeny kroužky probíhající v rámci ŠD. Převážně se vychovatelé zaměřují na výtvarné a rukodělné kroužky, avšak nabízí také tělovýchovné kroužky, kroužek stolního tenisu či kroužek hravé angličtiny. Kroužky jsou bezplatné. Pro ještě větší zpestření vychovatelé vymýšlejí a realizují celodružinové akce, mezi které patří zábavná odpoledne (diskotéky, karneval, mikulášská besídka, taneční či pěvecké soutěže), ze sportu je to turnaj ve fotbale, ve stolním tenise, turnaje v dámě i atletický trojboj. V ŠD probíhají výtvarné soutěže

na nejrůznější témata. Výherci školních kol mají šanci reprezentovat naši školu v obvodních kolech, v případě dalšího úspěchu žáků i v kolech městských.⁷⁵

Výhodou pro školní družinu je rozlehlý sportovní areál, který se nachází přímo v areálu školy. Nechybí zde hřiště na fotbal, basketbal, volejbal, tenisové kurty či atletický ovál. U školy je vybudované též dětské hřiště s řadou prolézaček a stolním tenisem. Během odpoledne může ŠD plně využívat všechny zmíněné prostory. Za špatného počasí, kdy vychovatelé nemohou trávit s dětmi čas venku, je možnost využívat pro sportovní soutěže velkých školních chodeb. V každém patře jsou v jednom křídle žebřiny a tyče na šplh. Zpestřením družinového programu může být užití keramické dílny, PC učebny, cvičné kuchyňky či tělocvičny.

Školní družina spolupracuje s Centrem volného času Bystrouška a s Knihovnou Jiřího Mahena, které se nacházejí v městské části Brno-Bystrc. Pedagogičtí pracovníci si váží mnohaleté spolupráce s oběma organizacemi. Bystrouška nabízí výchovně vzdělávací programy, jež jsou uzpůsobeny věku dětí. Každá návštěva v tomto volnočasovém centru je rozdělena do několika částí. Děti se dozvídají zajímavé informace o aktuálních svátcích či ročním období a domů si vždy odnášejí nějakou drobnost, kterou si zde vyrobí. Mají možnost během návštěvy poznat i cizokrajná zvířata, která zde pracovníci centra chovají a v neposlední řadě si zahrají v místní tělocvičně nové hry. V Knihovně Jiřího Mahena probíhá v rámci projektu „Poprvé do školy – poprvé do knihovny“ pasování prvňáčků na čtenáře. Po prvním roce školní docházky je zde pro děti připravené klíčování, které volně navazuje na pasování, a po němž si všichni zúčastnění odnesou symbolický klíč, který jim otevírá svět knížek. Vychovatelé s dětmi (zejména mladšími z 1. – 2. třídy) pravidelně docházejí do knihovny na besedy. V rámci návštěvy mají možnost půjčení a navrácení knih.

Komunikace mezi rodiči a vychovateli se daří na velmi dobré úrovni. Všichni pedagogičtí pracovníci se pravidelně s rodiči setkávají na třídních schůzkách i konzultačních hodinách.

Vychovatelé s rodiči komunikují také přes internetovou aplikaci Webnotes, jejímž prostřednictvím sdělují rodičům informace o aktuálním dění ve školní družině.

⁷⁵ Výroční zpráva 2014/2015. *Základní škola Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace* [online]. 2015-10-13 [cit. 2016-03-01].

Funguje to ale i obráceně. Rodiče touto cestou mohou psát odchody dětí z družiny, informace o případné absenci či své postřehy nebo komentáře. Rodičům se vychovatelé neustále snaží dávat najevo, že jsou vítanými hosty ve školní družině a že si spolupráce s rodiči váží. Vybízí je také k dalšímu podílení se na životě školní družiny. Mimo to má vedoucí vychovatelka dvakrát týdně vypsané úřední hodiny, kdy je rodičům k dispozici a je s nimi ochotna řešit jakoukoli otázku.

Vyzvedávání dětí z ŠD je zavedeno netradičním způsobem. Každé oddělení má svůj družinový mobilní telefon, přes který vyzvedávání dětí probíhá. V zápisním lístku rodiče uvádějí telefonní čísla osob, které budou dítě z družiny vyzvedávat. Zároveň jsou zde uvedena jména těchto lidí, a jaký mají k dítěti vztah. Na začátku školního roku si vychovatelé uloží telefonní čísla do svých pracovních mobilních telefonů pod jménem dítěte (např. Nováková matka). Rodič dává podpisem souhlas s tím, že po prozvonění družinového telefonu pošle vychovatel dítě do šatny, dítě se obleče a odchází před školu, kde na něj příbuzný již čeká. Telefon v každém oddělení je výhodou, neboť se může vychovatel kdykoli podle potřeby telefonicky spojit s rodiči a hovor může vyřídit přímo ve třídě před dětmi. Odpadá mu starost se zajišťováním dozoru nad dětmi a vyhledáváním dostupného telefonu v případě, kdy je nutné neprodleně rodiče kontaktovat.

Vychovatelé ve spolupráci s učiteli I. stupně pořádají příměstský tábor, který je určen dětem zapsaným do ŠD. Příměstský tábor se postupně stal tradiční akcí školy a děti se na něj mohou těšit o letních prázdninách. Během jednoho pracovního týdne si děti užijí spoustu legrace při sportovních i výtvarných aktivitách, navštíví zajímavá místa v Brně a jeho okolí. Program je jistě lákavý, pestrý a každý rok se obměňuje.

4.3.2 Slabé stránky

Počet žáků ve škole má vzrůstající tendenci. V této souvislosti došlo v roce 2013 k navýšení kapacity školní družiny z 240 dětí v 8 odděleních na 390 dětí ve 12 odděleních, což je momentálně maximum.⁷⁶ V současné době škola nedisponuje

⁷⁶ Inspekční zpráva Čj. ČŠBI-1253/15-B. Česká školní inspekce Jihomoravský inspektorát [online]. 2015-11-19 [cit. 2016-03-03], s. 2.

volnými učebnami, a z tohoto důvodu jsou jednotlivá oddělení školní družiny umístěna v kmenových třídách. ŠD má pouze dvě samostatné herny.⁷⁷ V případě potřeby je na odpolední činnosti prostor třídy upraven tak, aby byl vyhovující. Ve třídách, kde sídlí družina, je část povrchu pokryta kobercem. Prostory splňují hygienické normy. Nevýhodu umístění družiny v kmenových třídách spatřujeme v tom, že chybí možnost změnit prostředí. Děti tráví v podstatě celý den v jedné místnosti, což může působit negativně na psychiku dítěte.

Nedostatek prostor souvisí s faktem, že družina nemá vlastní pavilon, ve kterém by byla umístěna všechna oddělení, nýbrž jsou jednotlivá oddělení rozmístěna po celé budově školy, ve všech patrech.

Jak bylo již řečeno, oddělení školní družiny se naplňuje do maximálního počtu 30 žáků. Práce s takovým počtem dětí je velmi obtížná a vyžaduje neustálou pozornost a postřeh vychovatele. V těchto podmínkách dochází k vytrácení individuálního přístupu vychovatele k dítěti.

Ve vnitřním řádu ŠD jsou rodiče seznámeni s tím, že si své děti mohou vyzvedávat do 13.30 hod a poté až od 15.00 hod. Je to z toho důvodu, že v této době zpravidla chodí vychovatelé s dětmi ven nebo se v případě špatného počasí věnují družinovým aktivitám, např. výtvarným či pohybovým, u kterých takové přerušování není vhodné. Rodiče dohodu o nevyzvedávání dětí z družiny mezi 13.30 – 15.00 hod. dodržují. I přesto program částečně narušují odchody do kroužků, do kterých jsou děti zapsané a které probíhají v budově školy. Jednak jsou to kroužky mimoškolní, které pořádají zájmové organizace, využívající školní prostory. Velký nedostatek však spatřujeme v tom, že plynulý chod družin je narušován i kroužky vedenými přímo zaměstnanci školy.

Velmi často dochází zejména u mladších dětí (1. a 2. třída) k posmívání se a žalování. Je to z toho důvodu, že děti v mladším školní věku se neumějí příliš dobře vcítit do pocitů druhých.⁷⁸ Na to ovšem navazují závažnější případy, kdy se objevují naschvály mezi dětmi (někdo schová v šatně druhému čepici, popřehazuje boty nebo se nějaký

⁷⁷ Inspekční zpráva Čj. ČŠBI-1253/15-B. *Česká školní inspekce Jihomoravský inspektorát* [online]. 2015-11-19 [cit. 2016-03-03], s. 7.

⁷⁸ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 2011, s. 28.

kus oblečení objeví záhadně v šatně jiné třídy). V horším případě se ztracené věci neobjeví vůbec. Jsou to pro děti velice nepříjemné zkušenosti, kterým je zapotřebí včas zamezit.

Ačkoli se vychovatelé snaží dětem maximálně zpříjemňovat pobyt ve školní družině a vytvářet pohodové a přátelské klima, objevují se případy, kdy dítě není schopno zařadit se do kolektivu. Adaptační potíže zaznamenávají vychovatelé ojediněle a spíše u mladších dětí (zejména 1. a 2. třída). Příčinou může být nové prostředí či neznámí lidé. Dítě však může být z kolektivu vyřazeno také pro své povahové vlastnosti (neumí se přizpůsobit, je panovačné, nerado se dělí o hračky). V případě školní družiny se jedná o kombinaci zmíněných faktorů.

U starších dětí, zvláště u 3. a 4. ročníků, se začíná objevovat zvyšující se nezájem o nabízené aktivity, s čímž úzce souvisí nedostatečná motivace těchto dětí. Důležité je tedy vyvolat u dítěte zájem, který vychází z jeho přirozených potřeb. Podmínkou je nenucení k činnosti. Aktivity by měly být bohaté, pestré, aby si každé dítě bylo schopno v nabídce vybrat. Vychovatelé se snaží předcházet nezájmu dětí a aktivně vyhledávají a obměňují činnosti. Vychovatelé se při hledání nových nápadů nechávají inspirovat časopisy ABC, Mateřídouška, Speciál pro školní družiny a Informatorium, jež ŠD pravidelně odebírá. Vychovatelé dělají mezi dětmi pravidelné ankety týkající se oblíbenosti hudby, což jim umožňuje držet krok se současnou generací.

Podstatná část vychovatelů má problém s nedostatkem času na družinové aktivity. Žáci prvních tříd mají jednou týdně pět vyučovacích hodin, a s vyššími ročníky počet vyučovacích hodin přibývá. To znamená, že žáci druhých tříd mají dvakrát do týdne pět vyučovacích hodin, u třetích tříd je to čtyřikrát do týdne, a žáci čtvrtých a pátých tříd mají každý den pět vyučovacích hodin. Vychovatel si tedy přebírá děti ve 12.35 hod. Na oběd chodí vychovatel s dětmi podle rozpisu po pěti minutách, což zamezuje vytváření fronty u výdejních okének. Z oběda se ale některá oddělení navracejí zhruba o půl druhé, takže vychovatel musí pečlivě volit mezi aktivitami, aby je stíhal. Mnohdy schází čas na rozbor hry, a vychovatel přichází o cennou zpětnou vazbu. K nedostatku času se navíc přidávají zkrácené úvazky, které se týkají zvláště vychovatelů starších dětí (3. – 5. třídy). Plný úvazek (28 hodin přímé pedagogické činnosti týdně) mají z celkového počtu pouze 2 služebně nejstarší vychovatelé. Ostatní vychovatelé mají své úvazky zkrácené, někteří se dostali na pouhých 15 - 16 hodin přímé pedagogické

činnosti týdně. Průměrně se úvazky v této školní družině pohybují přibližně kolem 23 hodin přímé pedagogické činnosti týdně.

ŠVP ŠD prošlo ve školním roce 2015/2016 kontrolou České školní inspekce. Dokument odpovídá požadavkům školského zákona, neboť obsahuje všechny povinné části. Po důkladném prozkoumání jeho obsahu jsme nicméně došli k závěru, že se činnosti, které jsou v rámci vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět v ŠD realizovány, málo zaměřují na rozvoj sociálních a personálních kompetencí. Můžeme konstatovat, že ostatní klíčové kompetence jsou v ŠVP ŠD zastoupeny rovnoměrně.⁷⁹

4.3.3 Příležitosti

Jak pro školu, tak i pro školní družinu by mohlo být do budoucna přínosné založení klubu rodičů, který by podporoval děti na základní škole a pomáhal by s utvářením dobrých vztahů mezi rodiči, zaměstnanci školy a širokou veřejností. Nápad a elán pustit se do založení klubu musí vzejít od rodičů dětí, pedagogičtí pracovníci však mohou v rodičích tuto myšlenku podněcovat. Členství v klubu bývá dobrovolnou záležitostí. Od členů se vybírá roční poplatek, se kterým klub podle svého uvážení disponuje. Jednou z možností, jak tyto finance využít, je např. spolufinancování materiálů do školních kroužků nebo financování různých exkurzí. Klub by mohl škole vypomáhat s organizací školních akcí či sám podobné akce pořádat. Bylo by jistě nutné sepsat mezi školou a klubem smlouvu, která by vymezovala kompetence klubu, čímž by se předešlo případným nedorozuměním.

Začít spolu je program, který je uplatňován v pěti třídách prvního stupně základní školy. Mezi znaky, které tento program charakterizují, patří individuální přístup k dítěti, spolupráce dětí, komunikace, schopnost řešit problémy, spolupráce s rodinou. Výuka je členěna do center aktivit (5), do učebních koutů, kde mají děti k dispozici veškeré potřebné materiály. Děti tedy pracují v menších skupinách, přičemž během jednoho týdne si žák projde všemi centry (čtení, psaní, matematika, ateliér, pokusy a objevy). Obsah učiva je stejný jako v běžné třídě, odlišná je pouze forma. Aby mohl

⁷⁹ Školní vzdělávací program pro zájmové vzdělávání. *Základní škola Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace* [online]. 2013-09-01 [cit. 2016-03-06], s. 16-26.

být realizován individuální přístup k dítěti, má pedagog k dispozici asistenta (většinou z řad vychovatelů). Výuky se mohou účastnit a aktivně se do ní zapojit také rodiče. Jedná se o kooperativní učení, díky němuž si děti uvědomují, že jsou součástí týmu a musí se sebou navzájem vycházet a respektovat se. Tento typ výuky umožňuje dětem upevnování jejich sociálních dovedností. Výhodou tohoto programu je úzká spolupráce s rodiči a jejich pravidelné setkávání se na akcích pro děti a rodiče pořádaných třídní učitelkou.⁸⁰ Příležitostí by bylo zařadit program Začít spolu také do odpoledního programu školní družiny, centra by však byla uzpůsobena potřebám družiny. Vychovatelé jednotlivých oddělení by si sami mohli zvolit zaměření center. Osvědčilo se nám, že tento typ výuky v dětech vzbuzuje kamarádství, ochotu, toleranci a děti si navzájem pomáhají. Centra by mohla být např. čtyři, ta by si děti během týdne (pondělí – čtvrtek) prošly a splnily by zadané úkoly. Pátek by mohl být volnější a sloužit k doděláním rozpracovaných úkolů.

Možností jak více zaujmout rodiče dětí zapsaných k pravidelné docházce do ŠD je rozšířit příměstský tábor na dva letní prázdninové turnusy. Jelikož o pořádání příměstského tábora není mezi vychovateli a učiteli prvního stupně příliš velký zájem a do této akce se zapojuje pouhá část pedagogického sboru, dochází k tomu, že je stěží zabezpečen pedagogický dozor při jednom turnusu. Větší motivovanost pedagogických pracovníků a benefity plynoucí z účasti na realizaci tábora by mohly přimět zaměstnance k větší angažovanosti. Zájemců o tábor přibývá a byla by škoda této příležitosti nevyužít. V posledních dvou letech pedagogické pracovníky těšil zájem přibližně 60 přihlášených dětí, jež byly děleny do dvou skupin. Program je připravován téměř s půlročním předstihem. Dětem je na každý den zajištěna strava v podobě svačinky a oběda. Každá skupina stráví jeden den ve škole, kde si užije sportovní hry a vyzkouší si netradiční výtvarné techniky. Zbylé dny děti tráví na čerstvém vzduchu, chodí na procházky do přírody a navštěvují památky v blízkém okolí.

Počet dětí přihlašujících se na tuto základní školu neustále roste, škola však již nemá další volné prostory. Poslední čtyři roky byly otevírány čtyři první třídy, stejně tak tomu bude i ve školním roce 2016/2017. Jedna třída bude ovšem umístěna v budově

⁸⁰ Začít spolu. *Základní škola Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace* [online]. 2015 [cit. 2016-03-06].

Klasického a španělského gymnázia, které sídlí vedle základní školy v jednom areálu. K domluvě došlo mezi městskou částí a vedením gymnázia. V současné době se jedná o přístavbě šesti nových tříd, která by nelehkou situaci týkající se kapacity základní školy vyřešila. Do konce dubna roku 2016 by mělo proběhnout výběrové řízení na projekt přístavby, poté je vymezena lhůta 7 měsíců na získání stavebního povolení. Zhruba v listopadu 2016 by se mělo uskutečnit výběrové řízení na firmu, která bude přístavbu realizovat. Umístěna by měla být vedle základní školy a propojení se stávající budovou by zajišťoval skleněný most. Mělo by se jednat o dvoupodlažní stavbu, v níž by bylo umístěno šest tříd s potřebným zázemím (kabinety) a sociálním zařízením. Pokud nenastanou komplikace při stavbě, mohl by být objekt uveden do provozu na jaře roku 2017. Nejzazší termín otevření je stanoven na školní rok 2018/2019. Zprvu by přístavba zajisté posloužila dětem a pedagogům prvního stupně. Výhledově by tu mohl vzniknout pavilon pro školní družinu, který momentálně chybí.⁸¹

Vedení školy usiluje o bezbariérový přístup do budovy školy a také o venkovní výtah, neboť škola není uzpůsobena jedincům s poruchami hybnosti. Přístavba školy by řešila problematiku bezbariérovosti objektu a mohla by podnítit také výstavbu venkovního výtahu, který je zapotřebí, neboť škola je třípodlažní a jedinec s poruchou hybnosti není schopen dostat se do všech částí budovy. Výtah by mohl být vybudován v atriu školy, což by tuto situaci řešilo.

Příležitost lze vidět také v možné úpravě organizace školních kroužků tak, aby nenarušovaly chod školní družiny, jak je uvedeno výše. Vychovatelé na toto téma vedou rozhovory společně s vedením školy a zapřičiňují se o to, aby byly v následujících letech z větší části odchody dětí do kroužků eliminovány. Jednou z cest by mohlo být stanovení pevných časů konání pro veškeré aktivity tohoto typu, a v ideálním případě i začátky a konce vždy v celou hodinu, což by mimo jiné přispělo i ke zpřehlednění systému. Zavedení „nedotknutelného časového prostoru“ je dle našeho názoru pro školní družinu velkým přínosem, neboť si vychovatel může naplánovat i časově delší aktivitu a nemusí se obávat, že ji něco naruší.

⁸¹ Téma: Přístavba školy. Informace poskytl Mgr. Zdeněk Černošek, ředitel ZŠ Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace, Brno 15. 3. 2016.

4.3.4 Hrozby

Vychovatelé by měli svoji práci s dětmi více prezentovat na veřejnosti a měli by na ni být náležitě pyšní. Veřejnost ne vždy vnímá školní družinu v celé její důležitosti, jako instituci, která plní hned několik funkcí: výchovně-vzdělávací, preventivní, zdravotní a sociální. Vychovatelé se často setkávají s názorem, že školní družina je pouhé hlídání dětí pro dlouho pracující rodiče a s tímto míněním veřejnosti se setkávají také vychovatelé na ZŠ Vejrostova. Problémem je, že tento názor vrhá špatné světlo na organizaci, a proto je zapotřebí s ním bojovat. Na webových stránkách školy, v záložce družina je možné nahlédnout do akcí, které vychovatelé pro děti pořádají. Volně dostupné jsou zde články o průběhu akcí, k vidění jsou fotografie a umístění dětí v soutěžích. Cílovou skupinou webových stránek jsou převážně rodiče dětí, které družinu navštěvují. Dle našeho názoru je důležité zaměřit se na širokou veřejnost a začít tento názor postupně odbourávat. Vychovatelé by se měli více zaměřit na propagaci své práce především v městské části Brno-Bystrc, v níž se škola nachází. Ke zviditelnění by mohly přispět články v měsíčníku Bystrcké noviny, kde by vychovatelé mohli psát zprávy o mimořádných úspěších svých svěřenců či o pořádání obvodních kol soutěží, které vyžaduje přípravu a spolupráci všech vychovatelů. Za úvahu by stálo vystoupení dětí v domově důchodců či výstava prací v některých veřejných bystrckých prostorách. Variantou, s jejíž pomocí by mohli vychovatelé získávat od rodičů zpětnou vazbu o fungování ŠD, je dotazník, který by jim vychovatelé v pravidelných časových intervalech (jednou ročně) předkládali k vyplnění.

Kvalifikovanost je nezbytnou podmínkou pro ucházení se o místo vychovatele školní družiny. Výběrová řízení jsou vždy vedena vedoucí vychovatelkou, která zve adepty k ústnímu pohovoru, jehož se také účastní ředitel školy nebo některý z profesně starších vychovatelů. Pohovor je velmi detailní, své ideje představuje jak vedoucí pracovník, tak i uchazeč. Mimo jiné jsou uchazeči předkládány různé modelové situace, které v družině mohou nastat, a jeho úkolem je vyřešit je. Projde-li pohovorem, podepíše pracovní smlouvu a prochází tříměsíční zkušební dobou, kdy je posuzováno, zda je opravdu vhodný pro výkon této profese. Z pohledu vedoucí vychovatelky je velmi obtížné najít novou posilu do týmu, která by nebrala práci v družině pouze jako přestupní stanici do chvíle, než se jí naskytne „lepší“ a lépe

placené místo, a jejíž schopnosti, dovednosti a osobní přístup by odpovídaly představám vedení školy. V minulosti nastalo již několik případů, kdy byla vedoucí vychovatelka nucena ukončit vychovateli pracovní poměr v průběhu anebo na samém konci zkušební doby, jelikož nesplňoval žádané znaky, uváděné v podkapitole 3.3 této práce. Pokud by byla škola nucena v budoucnosti slevit při výběrových řízeních ze svých požadavků na osobnost vychovatele, mělo by to zajisté dopad na kvalitu výchovně-vzdělávacího procesu.

Základní škola se nachází uprostřed panelového sídliště, které se neustále rozrůstá, staví se další nové domy a stěhují se sem rodiny s dětmi. Velikost městské části a prostředí jsou jedním z determinantů, které ovlivňují výchovu dětí. Mezi specifika sídliště patří mimo jiné také anonymita lidí a jejich vzájemná povrchní znalost. Vztahy na sídlišti se často vyznačují nevšimavostí, nezájmem o druhé. Reálně tedy hrozí, že si děti tento model sociálních vazeb, vyznačujících se mimo jiné značnou sociální odtažitostí, přenesou i do školní družiny. Lze se důvodně domnívat, že by takové postoje mohly značně ovlivnit práci v družině, a to jak po stránce výchovy základních sociálních kompetencí, tak i při skupinových aktivitách a práci v centech.

Občasné nevraživé chování mezi dětmi s sebou přináší riziko možného vzniku šikany ve třídě. Je proto nezbytné, aby vychovatelé i učitelé bedlivě sledovali vývoj vztahů mezi žáky. Pro šikanu je navíc obvyklé, že se odehrává potajmu. „*Řada studií definuje šikanu jako skryté problematické chování, jež učitelé často nedokážou rozpoznat.*“⁸² Dnešní doba navíc otevírá možnost k ještě složitěji odhalitelné, avšak přinejmenším stejně nebezpečné kyberšikaně. Pedagogický personál by tedy měl neustále rozvíjet a zdokonalovat své schopnosti v rozpoznávání šikany a jejím účinném potírání. Na přelomu roku prošli všichni učitelé a vychovatelé prvního stupně pilotní fází školení na toto téma. Považujeme za nutné, aby tento směr vzdělávání neustal, ale aby se naopak poznatky učitelů a vychovatelů nadále prohlubovaly.

⁸² SMITH, Peter K., Debra PEPLER a Ken RIGBY. *Bullying in Schools: How Successful Can Interventions Be?*. 2004, s. 38. (překlad vlastní)

4.4 Závěr SWOT analýzy

Výsledky SWOT analýzy školní družiny ZŠ Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace jsou celkově pozitivní. Silnou stránku školní družiny spatřujeme zvláště v profesionálním týmu pedagogických pracovníků, v jejich spolupráci a kolegiálnosti. Pozitivně na nás působí provozní doba ŠD, která reflektuje potřeby veřejnosti a celkové zázemí školy. Nedostatek spatřujeme zejména v nedostatku heren pro ŠD a v neuspokojivém rozvoji sociálních a personálních kompetencí, v důsledku čehož může docházet mezi dětmi k hádkám a naschválům. Z tohoto důvodu se přikláníme k závěru, že je zapotřebí doplnit obsah vzdělávacího programu školní družiny o aktivity, které v dětech podporují žádoucí sociální jednání a pozitivně laděnou interpersonální komunikaci. Zaměření se na rozvoj zmíněných kompetencí by dle našeho názoru mohlo napomoci také k případnému odvrácení prvků násilného chování již v samotném zárodku. Předkládáme tedy návrh aktivit, které k dosažení zmíněných kompetencí přispívají.

5 Rozvoj sociálních a personálních kompetencí

Předložené aktivity jsou detailně popsány, včetně všech částí. Cílovou skupinou jsou žáci navštěvující školní družinu, tedy děti mladšího školního věku bez rozdílu pohlaví.

Rozděleny jsou do osmi měsíců, přičemž na každý měsíc doporučujeme aktivity dvě. Září a červen jsme vynechali úmyslně, neboť do chodu školní družiny zasahuje řada organizačních faktorů, s nimiž se zpravidla po zbytek školního roku nesetkáváme vůbec anebo pouze v omezené míře. Některé děti se teprve navracejí z letních dovolených a nejsou ještě ustálené odchody dětí ze školní družiny. Je pro nás prioritní, aby se daných aktivit, pokud je to možné, účastnily všechny děti. V červnu je program narušován nejrůznějšími exkurzemi, jednodenními výlety a především školami v přírodě. V souvislosti s koncem školního roku můžeme konstatovat, že školní družinu využívá nižší počet dětí a u přítomných školáků pozorujeme dřívější odchody. Vymezený rozsah měsíců odpovídá i provozu školních volnočasových kroužků.

Při výběru aktivit autorka dbala na to, aby nekladly příliš vysoké požadavky na materiální vybavení a nebyly tedy organizačně ani finančně náročné. Co se týče časových parametrů, preferovali jsme činnosti ohraničené kratším časovým úsekem, aby byly i mladší děti schopny udržet koncentraci a provádění činností nebylo vystaveno přílišnému riziku rušení vnějšími vlivy. Výjimku tvoří již ze své podstaty aktivita s názvem Pexesový maraton, vyšší časová dotace je věnována i výtvarně laděné činnosti Fotoobraz třídy.

5.1 Říjen

5.1.1 Kdo chybí

Podstata hry: pocit sounáležitosti, komunikace

Cíl: Smysl hry spočívá v uvědomění si, že jsou děti součástí určité skupiny.

Organizační forma: hromadná

Čas: 10 - 15 minut (záleží na velikosti skupiny)

Pomůcky: velké prostěradlo

Průběh hry: Hra začíná tím, že všechny děti zaujmou pozici ve vytyčeném prostoru. „*Myslíte si, že byste si všimli, kdyby někdo v naší skupině chyběl?*“ Zahrajeme si hru, při níž si vyzkoušíme, zda poznáme, kdo se nám ze skupiny schová. Společně poté budeme hádat, kdo se skryl pod prostěradlem. Dříve než si zavřete všichni oči, řeknu jméno každého, kdo tu je. Jakmile ode mne dostanete pokyn, zavřete oči a já vás obejdu, přičemž se dotknu jednoho z vás, který v tichosti vstane a přemístí se pod prostěradlo. Poté vás vyzvu, abyste oči otevřeli a pořádně se rozhlédli a společně se snažili přijít na to, kdo nám chybí. Hru můžeme ztížit tak, že se pod prostěradlo schovají dvě nebo tři děti.

Rozbor: Zamysli se nad tím, proč je každý ve skupině důležitý.

Jak dávaš lidem kolem sebe najevo, že jsou pro tebe důležití?

Znáš už všechny děti jménem?

Myslíš, že by si děti všimly, kdybys tu chyběl?⁸³

5.1.2 Milé poznámky

Podstata hry: laskavost, přátelské klima

Cíl: Všimáme si dobrého chování svých spolužáků a dokážeme jej ocenit.

Organizační forma: hromadná

Čas: 5 minut

Pomůcky: papír, tužka

Průběh hry: Aktivita se může zařadit do programu každý týden. Děti si vymyslí jednoduchý symbol, který jim zůstane po celý školní rok. Ve třídě na nástěnce bude u jmen dětí tento symbol zobrazen, aby jej měli všichni neustále na očích. Na začátku

⁸³ VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 1*. 2007, s. 32-33.

týdne si každý vylosuje jméno spolužáka a bude mít za úkol si všímat, co pěkného během týdne udělal, co se mu povedlo, jak se choval. Dětem budeme připomínat, že si nesmí navzájem říci, koho mají hodnotit. Na základě pozorování napíše každé dítě na konci týdne na lísteček jednu pěknou větu o spolužákovi, jehož si vylosoval. Aby hra zůstala anonymní, vychovatel od dětí vysbírá vzkazy a sám je rozmístí po třídě, a děti si pak podle svého symbolu vzkaz vyhledají.

Rozbor: Máš rád tuto hru?

Těšíš se, až objevíš vzkaz se svým symbolem?

Nepřemýšlel jsi, že bys takový vzkaz schoval doma pro rodiče či sourozence?⁸⁴

5.2 Listopad

5.2.1 Příběh na pokračování

Podstata hry: spolupráce, naslouchání, kreativita, trpělivost

Cíl: Základem aktivity je spolupráce dětí, které ale předchází důkladné naslouchání a rozvoj vlastní fantazie. Vychovatel začne vyprávět příběh a v tom nejnapínavějším okamžiku se odmlčí a nechá na dětech, aby příběh dokončili. Děti trpělivě vyčkávají vhodného okamžiku, kdy do příběhu vstoupí.

Organizační forma: hromadná

Čas: 25 – 30 minut

Pomůcky: žádné

Průběh hry: Všichni si společně posedáme na koberec a utvoříme kruh. Já vám přečtu příběh, který ovšem nedokončím, tento úkol bude na vás. Na základě spolupráce vymyslíte pokračování příběhu. Důležité je, abyste ctili toho, kdo právě mluví,

⁸⁴ VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 1*. 2007, s. 107-108.

a neskákali mu do řeči. Jakmile já přestanu číst, promyslíte si, jak by mohl příběh pokračovat a kdo se přihlásí první, bude mít právo začít. Je pouze na něm, kolik toho řekne, až se odmlčí, bude pokračovat další. Během hry se dostane řada na každého.

V jednom malém městě žili v dvojdomku chlapeček a holčička. Velmi rychle se z nich stali dobří kamarádi. Trávili spolu každý den spoustu času před domem na pískovišti nebo prolézačkách. Jednoho dne si však řekli, že je nebaví, jak jim neustále rodiče něco nařizují a rozhodli se, že utečou z domova. Oba si do batůžku nabalili nějaké jídlo na cestu a pár kusů oblečení, a aniž by to rodiče zpozorovali, odešli. Hned za městem sešli na cestičku, která je zavedla k velkému lesu. Zprvu se jim zdál krásný, šli po pěšince, která byla tu a tam prorostlá mechem, a nedaleko slyšeli zpívat ptáčky, ale jak šli dál a dál, les začal být potměšilý, děti začaly cítit chlad, a slyšely už jen děsivé zvuky. Řekly si, že se raději vrátí domů, ale ve chvíli, kdy se otočily, zjistily, že pěšinka zmizela a kolem dokola jsou jen skály a houštiny. Proto jim nezbývalo nic jiného než jít dál. Najednou oba strnuli, protože uslyšeli něco zvláštního. Byla už tma, nic neviděli, ale slyšeli, jak se k nim něco/někdo přibližuje. Děti se chytly pevně za ruce a čekaly. Náhle spatřily...

Tady vyprávění zastavím a vybidnu děti, aby pokračovaly. Je dobré během dětského vyprávění občas položit doplňující otázku. V případě potřeby můžeme některé části zopakovat.

Rozbor: Líbil se ti příběh?

Co tě zaujalo nejvíce?

Jak by příběh pokračoval, kdybys ho dokončil/a sám/sama?⁸⁵

5.2.2 Fotoobraz třídy

Podstata hry: komunikace, spolupráce, kreativita

⁸⁵ VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 4*. 2009, s. 81-82.

Cíl: Rozvíjení spolupráce dětí při rukodělné činnosti. Hotový výrobek poslouží jako výzdoba třídy. Snaha o vyvolání radosti z podařené práce.

Organizační forma: hromadná

Čas: 60 minut a více

Pomůcky: pevný karton, řezací nůž, nůžky, lepicí páska, balicí papír, temperové barvy, štětce, fotografie, vlnitá lepenka

Průběh hry: Děti dostaly za úkol donést si do družiny alespoň dvě fotografie, na kterých jsou se svými kamarády. Nabádala jsem je, aby využily fotek z tábora, z různých výletů, ze školních akcí či z oslav. Vychovatel připraví velký karton, který pomocí řezacího nože na papír vytvaruje do požadovaného tvaru. Nyní jsou na řadě děti, začínáme tvořit. První úkol, který mají před sebou, je obalit karton balicím papírem (veselý, barevný papír). Každý obraz má rám, pusťme se tudíž do zhotovení rámu. Rám děti vyrobí z vlnité lepenky, kterou si nejprve nabarví temperovými barvami, a poté přilepí ke kartonu. Zbývá už jen dolepit fotky a obraz je hotový. O vhodném místě na vyvěšení obrazu se společně diskutuje.

Rozbor: Líbila se ti aktivita?

Které fotky se ti líbí nejvíce?

Máš radost z výrobku?

Podíleli jste se na výrobě obrazu všichni?⁸⁶

5.3 *Prosinec*

5.3.1 *Chůze v triu*

Podstata hry: spolupráce, pohyb

⁸⁶ HOLEYŠOVSKÁ, Anna. *Zájmová činnost ve školní družině*. 2009, s. 105-106.

Cíl: Děti mají možnost si při spolupráci vyzkoušet, jaké to je sladit pohyby vlastního těla s pohyby druhých dětí.

Organizační forma: skupinová

Čas: 20 – 25 minut (záleží na velikosti skupin)

Pomůcky: prázdné krabice od bot

Průběh hry: Na základě jmenovek rozlosujeme děti do dvou družstev. Hru začínají tři děti z každé skupiny, podle toho jak bude primární skupina šikovná, tak si k sobě bude postupně přibírat další spoluhráče. Tři děti si stoupnou těsně vedle sebe tak, aby měly rameno na rameni. Prostřední si stoupne do krabic od bot. Jednou nohou do jedné a druhou nohou do druhé krabice. Děti, které stojí na kraji, si stoupnou svojí vnitřní nohou také do krabice. Dobré je, když se děti chytí kolem ramen. Jejich úkolem je projít vytyčenou trasu. Jakmile se jim to podaří, přidá se k nim další spoluhráč. Která ze dvou skupin dokáže projít trasu s největším počtem členů? Nabádejte děti k tomu, aby mezi sebou spolupracovaly a případně se měnily na svých pozicích

Rozbor: Líbila se ti hra?

Zdála se ti těžká?

Dařilo se vám spolupracovat?⁸⁷

5.3.2 *Pexesový maraton*

Podstata hry: přátelské klima

Cíl: Odpočinková činnost má ve školní družině své opodstatnění. Jednou z jejích variant jsou společenské stolní hry, při nichž se rozvíjí přátelské vztahy.

Organizační forma: skupinová

⁸⁷ VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 4*. 2009, s. 68-69.

Čas: 60 minut

Pomůcky: 15 kompletních sad pexesa

Průběh hry: Na základě rozlosování utvoříme dvojice. Každá dvojice bude mít k dispozici jednu sadu pexesa. Tu společně zamíchá a rozdá. Následně bude mít každá dvojice 5 minut na hru. Úkolem je najít co nejvíce shodných karet. Vítězí ten, kdo bude mít po uplynutí daného časového intervalu více dvojic. V další části maratonu se utkají vítězové prvních kol. Do třetího kola postupuje ten, kdo zvítězí ve druhém kole. Maraton končí v okamžiku, kdy je možné vyhlásit první tři vítězná místa.

Podle podmínek je možné časový interval na jednu hru prodloužit či zkrátit. Vyřazení hráči dělají rozhodčí u probíhajících zápasů.

Rozbor: Líbil se ti maraton?

Jsi spokojený se svým výsledkem?

Fandil jsi někomu?⁸⁸

5.4 Leden

5.4.1 Bonbon v lahvi

Podstata hry: spolupráce, komunikace, pohyb

Cíl: Důležité je naučit se ve skupině sladit pohyby rukou.

Organizační forma: skupinová

Čas: 10 minut

Pomůcky: Pro každou skupinu jedna plastová lahev, bonbon a 2,5 metru příze. Přízi nastříháme tak, aby nám vznikly tři prameny po 50 cm a jeden pramen dlouhý 1 m.

⁸⁸ HOLEYŠOVSKÁ, Anna. *Zájmová činnost ve školní družině*. 2009, s. 77-78.

Tyto čtyři prameny na jednom konci svážeme k sobě. Na konec nejdelšího pramene přivážeme zabalený bonbon.

Průběh hry: Rozlosujeme děti do družstev po třech na základě losování jmenovek. Nejdříve dostane tým za úkol popřemýšlet o tom, jak se jim může jako tříčlenné skupině podařit splnit úkol (2 minuty). Poté proběhne krátká diskuze.

Vaším úkolem bude dostat bonbon, který je přivázaný na přízi, do lahve. Před sebou máte čtyři svázané prameny příze, přičemž na nejdelším prameni je přivázaný bonbon. Každý z vás chytne do ruky kratší pramen a společnými silami se budete snažit dostat bonbon do lahve. Bonbonu se nesmíte dotýkat rukama. Komu se úkol podaří, zvolá: „Zvládli jsme to!“

Děti se poté mohou různě kombinovat a vytvářet trojice.

Rozbor: Pracovali jste jako tým dobře?

Jaké to bylo?

Dokázali jste se domluvit?⁸⁹

5.4.2 Co máme společného

Podstata hry: kontakt, komunikace

Cíl: Podstatné je najít společné vlastnosti se spolužáky a dokázat o nich mluvit s ostatními. Základem je navozování dobrých vzájemných kontaktů. Když si děti uvědomí, že mají se spolužákem více podobných znaků, je pravděpodobné, že to v pozitivním slova smyslu ovlivní řešení budoucích konfliktů.

Organizační forma: skupinová

Čas: 15 minut

⁸⁹ VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 4*. 2009, s. 73.

Pomůcky: žádné

Průběh hry: Rozhlédněte se po třídě a s dětmi, které mají alespoň jeden kus oblečení stejné barvy jako vy, utvořte co nejrychleji skupiny po třech a najděte si ve třídě místo, kde jako skupina budete. Dřepněte si a vaším úkolem bude po odstartování začít co nejrychleji mluvit o sobě. Smyslem hry je objevit něco, co máte s ostatními členy skupiny společného. Když objevíte něco společného, vyskočíte a společně radostně zvoláte Jedna! Poté se vrátíte zpět do dřepu a hledáte další společný znak. Máte 8 minut na to, abyste objevili 10 společných znaků.

Můžete se bavit o tom, co rádi jíte, jaké máte záliby, jaký předmět vás baví ve škole, o sourozencích apod. Zajisté vás napadne spousta témat.

Rozbor: Která skupina měla zadaný úkol splněný jako první?

Překvapilo, co ses dozvěděl?

Zjistil jsi něco nového?

Zaujala tě nějaká společná věc?⁹⁰

5.5 Únor

5.5.1 Srdce naší třídy

Podstata hry: sebevědomí, pocit sounáležitosti

Cíl: Hra umožní dětem připomenout si, že jsou součástí kolektivu školní družiny a že jsou jeho uznávaným členem.

Organizační forma: hromadná

Čas: 30 minut

⁹⁰ VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 1*. 2007, s. 48-49.

Pomůcky: papír, fixy, temperové barvy, velké srdce z kartonu

Průběh hry: „*Má naše skupina srdce? Myslíte si, že jsme dobrý kolektiv?*“ Pojdme to dokázat, vytvoříme srdce naší družiny. Ze všeho nejdříve je zapotřebí společnými silami dokončit srdce s použitím temperových barev (vymalovat jej). Jakmile je hotovo, můžeme přistoupit k další části. Každý napíše na malý lísteček své jméno a dá jej do připravené nádoby. Vychovatel lístečky řádně promíchá a děti si následně vylosují jméno některého ze svých spolužáků. Pozor, nesmí si vylosovat sami sebe. Napiš jednou větou něco milého o spolužákovi, kterého sis vylosoval. Tuto větu poté vepiš fixem na srdce naší třídy. Srdce zůstane ve třídě jako dekorace, děti tak budou mít neustále na paměti, že jsou součástí kolektivu, který má velké srdce.

Rozbor: Líbila se ti hra?

Jaké to bylo říct o spolužákovi něco hezkého?

Co říkáš na to, co je na srdci napsáno o tobě?⁹¹

5.5.2 Přetlačovaná

Podstata hry: pohyb, interakce

Cíl: S využitím kladné stránky agresivity vyzkoušej, co s pomocí svého těla dokážeš. Poměr své síly se spolužákem.

Tato hra je vhodná do kolektivu, kde dochází opakovaně ke strkáním mezi dětmi. Vychovatel tu vystupuje jako ten, kdo celé aktivitě dává omezující rámec. Ukazuje dětem, že se potyčka může vyřešit férovou soutěží.

Organizační forma: skupinová

Čas: 10 – 15 minut

Pomůcky: žádné

⁹¹ VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život I.* 2007, s. 128-129.

Průběh hry: Dvě děti si stoupnou naproti sobě na délku paží, zvednou ruce do výše ramen a opřou se dlaněmi o dlaně spolužáka. Jakmile uslyšíte znamení, začnete tlačit do dlaní protihráče. Pokuste se ho zatlačit dozadu, zároveň se ale snažte uhájit si své místo. Pokud natáhnete jednu nohu za sebe dozadu a pořádně se o ni opřete, vznikne vám pevný postoj. Nesmíte ovšem tlačit spolužáka na zeď či nábytek. Pokud jednomu z vás dojdou síly, řekne „stop“ a hra okamžitě končí. To stejné platí, pokud řekne „stop“ vychovatel. Děti se postupně střídají.

Aktivita se dá obměnit, děti tlačí např. bokem, zadečky.

Rozbor: Líbila se ti hra?

Koho sis k sobě na přetlačování vybral?

Vynaložil jsi veškerou svou sílu k přetahování?

Tlačil jsi nebo ses stavěl proti tlaku?

Bylo to férové?⁹²

5.6 Březen

5.6.1 Mrkaná

Podstata hry: pozornost, kontakt, uvolnění

Cíl: Tato hra slouží jako nástroj k tomu, abychom v dětech odbourávali prvky nepřátelství, agresivity a soutěživosti.

Organizační forma: hromadná

Čas: 15 minut

Pomůcky: židle

⁹² VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 4*. 2009, s. 22-23.

Průběh hry: Utvoříme ze židlí kruh tak, aby jejich počet odpovídal polovině počtu dětí zapojených do hry. Jedna polovina dětí si sedne na židle a druhá polovina se postaví za židle z vnější strany kruhu (chytači). Jedna židle v kruhu musí zůstat prázdná, to znamená, že musí být lichý počet hráčů, pokud to nevychází, zapojí se i vychovatel. Začíná ten, jenž má pod sebou prázdnou židli. Jeho úkolem je obsadit tuto prázdnou židličku tak, že se snaží mrknutím na někoho ze sedících přivolat hráče k sobě. Ten musí co nejrychleji zareagovat a posadit se na prázdnou židličku. Chytač se mu ale pokouší v tom zabránit. Pokud se ho stihne dotknout rukou, aniž by opustil své místo za židli, zůstává hráč na své původní židli. Chytač kouká jen na hráče před sebou, nikam jinam. Zhruba po pěti minutách se role vymění.

Rozbor: Můžeš říct, co se ti na této hře líbilo?

Můžeš říct, co se ti na této hře nelíbilo?

Líbilo se ti víc chytání, nebo mrkání?⁹³

5.6.2 *Tvoříme sochu*

Podstata hry: důvěra, spolupráce, ohleduplnost, představivost

Cíl: Skupinová práce tří dětí. Ze dvou dětí se stávají sochaři a třetí představuje mramor, ze kterého mají sochaři za úkol vytesat krásnou uměleckou sochu. Práce se zdaří tehdy, když se skloubí spolupráce a důvěra dětí.

Organizační forma: skupinová

Čas: 20 minut

Pomůcky: žádné

Průběh hry: Dítě, ze kterého se stal kus mramoru, si lehne na podložku na zem a zavře oči. Poté, co se mezi sebou dohodnou, jak bude výtvar vypadat, začínají pracovat. Jejich úkolem je vytesat krásnou sochu, přitom pracují šetrně. Dítě, které je

⁹³ HERMOCHOVÁ, Soňa. *Hry pro život: sociálně psychologické hry pro děti a mládež 1*. 1994, s. 21.

mramorem, se snaží setrvat v takové póze, kterou mu jeho autoři dali. Jakmile jsou hotovi, opatrně postaví sochu na nohy, socha přitom spolupracuje, napne své tělo a pevně jej drží.

Děti dokončují svá díla postupně, proto můžeme vyzvat ty, kdo jsou hotovi, aby si prošli výstavní sál a prohlédli si umělecká díla.

Rozbor: Jaké to bylo být sochou?

Byli k tobě sochaři ohleduplní?

Věřil jsi sochařům?

Líbilo se ti, jak tě sochaři upravili?

Jaké to bylo stát se sochařem?

Pracovali jste s druhým sochařem společně?

Líbí se ti to, co jste vytvořili?⁹⁴

5.7 Duben

5.7.1 Mám tě rád

Podstata hry: laskavost, soudržnost, komunikace

Cíl: Jedná se o vyjádření pozitivních vztahů ve skupině. Tato aktivita může napomoci dětem, které nejsou příliš zvyklé vyjadřovat veřejně své pocity, projevit se hezky o některém ze svých kamarádů, prostřednictvím klubka příze.

Organizační forma: hromadná

Čas: 20 - 25 minut (záleží na velikosti skupiny)

⁹⁴ VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 3*. 2008, s. 78-79.

Pomůcky: klubko příze

Průběh hry: Posedějte si všichni do kruhu na koberec. Upleteme si společně pavučinu, která nás spojí a bude představovat naši třídu. Nastala pravá chvíle povědět spolužákům něco milého. Vychovatel začíná. Omotá si volný konec kolem ruky a pošle po zemi klubko některému z dětí, a přitom o něm poví něco pěkného. Věta vždy začíná stejně: „Mám tě ráda, (jméno), protože...“ Tuto větu můžeme obměnit větou: „To je dobře, že...“ Jakmile dítě klubko chytne, omotá si jej kolem ruky tak, aby byla příze napnutá. Rozmyslí si, komu chce klubko poslat, vymyslí o něm pěknou větu a klubko mu pošle. Je důležité pamatovat si, kdo vám klubko poslal a co o vás řekl. Podstatné je, aby se do hry zapojily všechny děti. Jakmile máme celou třídu zapletenou, všichni jsou součástí pavučiny. Je správná doba povědět dětem o tom, že bychom měli mít rádi každého člena skupiny, do které patříme, neboť každý z nás má v sobě něco pěkného, kvůli čemu bychom si ho měli vážit. Základem společnosti je úcta k druhému. Nakonec se rozmotáme tak, že poslední pošle klubko tomu, kdo jej oslovil, a poví přitom to, co hezkého od něj prve slyšel, takto se postupuje až do rozmotání.

Rozbor: Říkáš svým spolužákům milé věci?

Řekl ti dnes někdo ze třídy něco hezkého, než jsme začali hrát?

Máš pocit, že jste v této třídě k sobě laskaví?

Zaslouží si každý lásku?⁹⁵

5.7.2 Noční vlak

Podstata hry: důvěra, spolupráce, představivost, pohyb

Cíl: Z dětí se stává lokomotiva s vagony, která musí projet lesem. Pouze dobrou spoluprací a důvěrou mezi lokomotivou a vagony se podaří dojet zdárně do cíle.

⁹⁵ VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 1*. 2007, s. 90-91.

Organizační forma: skupinová

Čas: 25 minut

Pomůcky: šátky na zavázání očí (14), 3 klobouky

Průběh hry: „*Těšíte se na Vánoce? Co si přejete pod stromeček?*“ Zkuste si představit, že v jednom velmi malém městečku uprostřed hor se děti těší na vánoční dárky. Rodiče jim pověděli, že každému doveze dáreček noční vlak. Má však velmi těžký úkol, neboť musí projet temným hustým lesem a pouze lokomotiva má světlo.

Vybereme jedno dítě, které se stane lokomotivou, a sedm dětí, ze kterých uděláme vagony. Zbylé děti budou představovat stromy v hlubokém lese. Stromy rozestavíme tak, aby mezi nimi bylo dostatek místa na projetí. Tři stromy dostanou na hlavu klobouk, díky kterému lokomotiva pozná, že právě kolem těchto stromů musí projet, než vyjede z lesa. Hra bude probíhat v tichosti, avšak stromy mají dovoleno zašumět v situaci, kdy hrozí náraz vagonu do stromu.

Spojíme vagony s lokomotivou (chycením za pas) a zavážeme jim oči šátkem. Lokomotiva musí dbát na to, aby se vagony nerozpojily, proto se musí pohybovat pomalu. Lokomotiva si sama určí cestu, neopomíná však projetí kolem tří určených stromů. Postupně děti vystřídáme v rolích. Aktivitu můžeme ztížit přidáním dalšího nočního vlaku.

Rozbor: Jak ti bylo v roli lokomotivy?

Když jsi převzal roli lokomotivy, na co jsi dával pozor?

Jak ti bylo v roli vagonu?

Důvěřoval jsi lokomotivě?⁹⁶

⁹⁶ VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 3*. 2008, s. 64-65.

5.8 Květen

5.8.1 Výroba pizzy

Podstata hry: kontakt, přátelské klima, soudržnost

Cíl: Navodit příjemnou a uvolněnou atmosféru ve skupině. Situace vhodná ke zlepšení vzájemných vztahů. Děti se učí být ohleduplné a vřelé.

Organizační forma: hromadná

Čas: 10 minut

Pomůcky: žádné

Průběh hry: „*Víte, kde se začala vyrábět pizza? My si jednu výbornou pizzu dnes připravíme.*“ Posadíme se do kruhu na koberec tak, abychom byli ke středu natočení levým bokem, a sedneme si na paty. Zároveň sedíme tak, abychom dosáhli na kamaráda před námi. A nyní můžeme začít dělat pizzu. Začneme tím, že rozválíme těsto a postupně budeme přidávat oblíbené ingredience. Jakmile bude na pizze vše, co máme rádi, šupneme ji do trouby a necháme péct. Smyslem aktivity je vyvolat u kamaráda přede mnou pocit uvolněnosti pomocí zjednodušených dětských masážních technik.

Rozbor: Byla pro tebe aktivita příjemná?

Cítíš se teď dobře?

Líbilo se ti víc masírování kamaráda, nebo to, že tě někdo masíroval?⁹⁷

5.8.2 Puzzle

Podstata hry: pohyb, spolupráce, komunikace

⁹⁷ HERMOCHOVÁ, Soňa. *Hry pro život: sociálně psychologické hry pro děti a mládež 1.* 1994, s. 24-25.

Cíl: Pod zcela jednoduchým názvem hry se skrývá hned několik úkolů, které budou muset členové skupiny pohotově řešit, a dovedností, jež musejí prokázat. K vítězství tým dovede správná spolupráce spočívající především v efektivní komunikaci a vhodně zvolené dělbě úkolů. Výhodou je rychlost.

Organizační forma: skupinová

Čas: 20 – 25 minut

Pomůcky: vychovatelem vyhotovené puzzle

Průběh hry: Pro konání hry jsou vhodnější spíše větší prostory, jako je například hřiště či tělocvična. Vychovatel rozdělí děti do čtyř družstev (rozlosování) a každému z nich přidělí značku. Družstva budou mít za úkol najít na vymezené ploše všechny díly puzzle (30 dílů) se svojí přidělenou značkou, a poté jednotlivé díly seskládat dohromady. Puzzle jsou pro všechna družstva stejná, se stejným počtem dílů, barevná.

Rozbor: Líbila se ti hra?

Šlo vám lépe, běhání nebo skládání?

Dokázali jste se spolu při hře dohodnout?

Zapojili se všichni stejně?

Závěr

Hlavním cílem bakalářské práce, která nese název Rozvoj sociálních a personálních kompetencí v rámci školní družiny, bylo přiblížení chodu této výchovně vzdělávací organizace a provedení SWOT analýzy školní družiny při Základní škole Brno, Vejrostova 1, příspěvkové organizaci.

SWOT analýza spočívala ve zhodnocení silných a slabých stránek organizace, jejich příležitostí a hrozeb. Hodnotili jsme tedy současné vnitřní podmínky (silné, slabé stránky), ale také současné i budoucí vnější podmínky (příležitosti a hrozby). Smyslem SWOT analýzy je celkové zhodnocení dané organizace a odhalení případných nedostatků.

Školní družina při Základní škole Brno, Vejrostova 1, příspěvkové organizaci byla vyhodnocena celkově pozitivně. Silnou stránku spatřujeme zvláště ve skvěle zaběhnutém kolektivu pedagogických pracovníků a v dobrém zázemí organizace. ŠD má možnost využívat tělocvičnu, cvičnou kuchyňku, keramickou dílnu i PC učebnu. Přímo v areálu je rozlehlé sportoviště i dětské hřiště s prolézačkami. Slabou stránkou shledáváme nedostatek samostatných heren pro školní družinu, v důsledku čehož jsou oddělení ŠD umístována do kmenových učeben prvního stupně ZŠ. Po prostudování ŠVP pro zájmové vzdělávání jsme došli k závěru, že se aktivity vymezené ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, ze které školní družina vychází, málo zaměřují na rozvoj sociálních a personálních kompetencí. Nedostatečný rozvoj těchto kompetencí může mít za následek hádky mezi dětmi, naschvály, které mohou vyústit až v nepřátelské chování.

Pro účely minimalizace slabých stránek jsme připravili návrh aktivit, jenž se zaměřuje právě na posílení sociálních a personálních kompetencí. Jelikož se jedná o návrh, činnosti je možné upravovat a přizpůsobovat aktuálním podmínkám, kreativitě se meze nekladou. Jsou určeny dětem mladšího školního věku bez rozdílu pohlaví. Je nanejvýš žádoucí, aby se aktivit účastnily pokud možno všechny děti ze skupiny. Předpokladem je, aby aktivita proběhla celá, a to včetně jejího závěrečného rozboru.

Použitá literatura

BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015. 306 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4248-9.

BĚLOHLÁVEK, František, KOŠŤAN, Pavel a Oldřich ŠULEŘ. *Management*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2001, 642 s. ISBN 80-85839-45-8.

HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 239 s. ISBN 978-80-7367-473-1.

HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011. 239 s. ISBN 978-80-262-0030-7.

HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2003. 105 s. ISBN 80-7290-128-1.

HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011, 152 s. ISBN 978-80-7367-900-2.

HERMOCHOVÁ, Soňa. *Hry pro život: sociálně psychologické hry pro děti a mládež I*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994. 174 s. ISBN 80-85282-79-8.

HEŘMANOVÁ, Jana, MACEK, Milan. *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Odbor pro mládež, 2009, 110 s. ISBN 978-80-86784-77-9.

HOLEYŠOVSKÁ, Anna. *Zájmová činnost ve školní družině*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 228 s. ISBN 978-80-7367-586-8.

KOZEL, Roman. *Moderní marketingový výzkum: nové trendy, kvantitativní a kvalitativní metody a techniky, průběh a organizace, aplikace v praxi, přínosy a možnosti*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006, 277 s. ISBN 80-247-0966-X.

LANGMEIER, Josef, LANGMEIER, Miloš a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyziologie*. 1. vyd. Praha: H & H, 1998, 132 s. ISBN 80-86180-03-4.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: bílá kniha. Praha: Tauris, 2001, 98 s. ISBN 80-211-0372-8.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: [teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času]*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008, 221 s. ISBN 978-80-7367-423-6.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, 231 s. ISBN 80-7178-711-6.

PRŮCHA, Jan, MAREŠ, Jiří a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 292 s. ISBN 80-7178-029-4.

PRŮCHA, Jan, MAREŠ, Jiří a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie]: přepracované vydání*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006, 390 s. ISBN 80-7367-124-7.

SMITH, Peter K., PEPLER, Debra a RIGBY, Ken. *Bullying in Schools: How Successful Can Interventions Be?*. 1st. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, 356 s. ISBN 0 521 52803 8.

VÁŽANSKÝ, Mojmír. *Základy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Brno: Print-Typia, 2001, 175 s. ISBN 80-86384-00-4.

VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život I*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, 144 s. ISBN 978-80-7367-286-7.

VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 3*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 139 s. ISBN 978-80-7367-398-7.

VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 4*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 133 s. ISBN 978-80-7367-519-6.

Internetové zdroje

Inspekční zpráva Čj. ČŠBI-1253/15-B. *Česká školní inspekce Jihomoravský inspektorát* [online]. 2015-11-19 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://portal.csicr.cz/Files/Get/f8983eac67364c2a84dff0b08a2b8c3e>

Organizace činnosti školní družiny. *ZŠ Laštůvkova 77 Brno-Bystrc* [online]. 2015 [cit. 2016-03-02]. Dostupné z: <http://www.zslastuvkova.cz/informace-sd>

Organizační řád školní družiny. *Základní škola Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace* [online]. 2015-09-01 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: http://www.vejrostova.cz/vejrostova.cz/media/system/dru%C5%BEina/organizacni_rad_sd_2015.pdf

O škole. *Základní škola Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace* [online]. 2015 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.vejrostova.cz/o-skole>

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014 [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: http://www.bsmt.sk/download/pedagogika_volneho_casu_%20%28pavkova_hajek%29.pdf

Školní družina. *ZŠ Heyrovského 32* [online]. 2015 [cit. 2016-03-02]. Dostupné z: <http://zsheyrovskeho32brno.cz/skolni-druzina/zakladni-udaje.html>

Školní vzdělávací program pro zájmové vzdělávání. *Základní škola Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace* [online]. 2013-09-01 [cit. 2016-03-06]. Dostupné z: http://www.vejrostova.cz/vejrostova.cz/media/system/dru%C5%BEina/svp_pro_zajmove_vzdelavani_2015.pdf

Vnitřní řád školní družiny. *Základní škola Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace* [online]. 2015-09-01 [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: http://www.vejrostova.cz/vejrostova.cz/media/system/dru%C5%BEina/vnitri_rad_sd_2015.pdf

Výroční zpráva 2014/2015. *Základní škola Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace* [online]. 2015-10-13 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z:

http://www.vejrostova.cz/vejrostova.cz/media/system/o%20%C5%A1kole/vnitri%20smernice/vyrocn%C3%AD_zprava_14_15.pdf

Začít spolu. *Základní škola Brno, Vejrostova 1, příspěvková organizace* [online]. 2015 [cit. 2016-03-06]. Dostupné z: <http://www.vejrostova.cz/projekty/zacit-spolu>

Legislativní dokumenty

Metodický pokyn k postavení, organizaci a činnosti školních družin. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2002 [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/metodicky-pokyn-k-postaveni-organizaci-a-cinnosti-skolnich-druzin>

Předpis 104/1991 Sb. *Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte ze dne 6. února 1991.*

Školní družiny. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. © 2013 – 2016 [cit. 2016-02-08]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/skolni-druziny>

Vyhláška č. 74/2005 Sb., *o zájmovém vzdělávání* ze dne 9. února 2005.

Vyhláška č. 410/2005 Sb., *o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých* ze dne 4. října 2005.

Zákon č. 563/2004 Sb., *o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů* ze dne 24. září 2004.

Zákon č. 561/2004 Sb., *o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání* ze dne 24. září 2004.

Informace získané osobním kontaktem

Interview s panem Mgr. Zdeňkem Černoškem, ředitelem ZŠ Brno, Vejrostova 1, příspěvkové organizace. Provedeno dne 15. 3. 2016.

Interview s paní Bc. Lucií Krumniklovou, vedoucí vychovatelkou školní družiny ZŠ Brno, Vejrostova 1, příspěvkové organizace. Provedeno dne 2. 3. 2016.